

D/20

KÖZÉPISKOLÁS TANULÓK
SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSÉNEK
VIZSGÁLATA
AZ ÍRÁSELFÉRTÉSI SEGÍTSÉGGEL.

Írta:

TÖRÖK ISTVÁN BONIFÁC.

T a r t a l o m .

Bevezető.....	1.
I. fej. Fogalmak körülírása.....	3.
II. fej. Az általános karakterologia és a grafologia...	44.
III. fej. A tanulók írásának elemzése pedagógiai és karakterologiai szempontból itélve.....	61.
1. Az értelmesség és műveltség fejlődése.....	70.
2. A munkavégzés minősége; az akarat megnyilvánulása az akadályokkal és nehézségekkel szemben	82.
3. Az önnevelés foka; ösztönös megnyilvánulások megnevelése.....	86.
4. A környezethez való viszony mag fejlődése..	94.
Összefoglalás.....	102.

B e v e z e t ő .

Mielőtt dolgozatom tulajdonképpeni tárgyához kezdenék, szükségesnek tartom, hogy azokat a fogalmakat, amelyeket használok, pontosan körülhatároljam. Ezzel nem az a célom, hogy végérvényesen meghatározzam őket. Ehhez nemcsak nem tartom magam elég tekintélynek, hanem dolgozatomnak nem is ez a célja.

Hogy mégis szükségesnek tartom ezt a fogalmi körülhatárolást, az azért van, mert még szakmunkákban is fordul elő egyes fogalmaknak felcserélése, vagy nem világos értelemben való használata. Így van ez pl. az egyéniség, jellem, vagy ösztön, hajlam stb fogalmainál.

A fogalmaknak ez a körülhatárolása sem első kísérlet ebben a dolgozatban, hiszen számtalan cikkben és szakművekben neves pszichológusok foglalkoztak ezzel. Én itt csak összegyűjtöm és összehasonlítom az egyes megállapításokat és a végén azt a fogalmazást adom meg, amelyben jelen dolgozatomban használni akarom.

Nem új fogalmazást akarok adni, hanem inkább a leggyakrabban előforduló és a legreálisabbnak látszó meghatározást adom, illetve ilyen értelemben használom őket.

Fogalmazás, illetve fogalommeghatározás alatt értem a lényeges jegyeknek rövid összegyűjtését, vagyis a definíciót.

Egyes fogalmaknál, mint pl. az ösztön tárgyalásánál nemcsak arra szorítkozom, hogy a lényeges jegyeket összegyűjtsem, hanem osztályozom is őket.

A második fejezetben tárgyalom az általános karakterologia és a grafologia viszonyát.

Végül a harmadik fejezet a tulajdonképpeni tárgya dolgozatomnak. Itt akarom bemutatni saját kutatásom és megfigyeléseim eredményét vagyis azt, miképen használhatja fel a pedagógus esetleges íráselemző képességét tanítványainak megismerésére.

Viszont szeretném még a látszatát is elkerülni annak, hogy minden pedagógus, főleg az osztályfőnök számára kötelezőnek és szükségesnek nyilvánítsam a grafologiai ismereteket.

A tanulók egyéniségének, jellemének, fejlődő személyiségének megismerésére sok eszköz áll a pedagógus rendelkezésére. Ezek közül mindenki azokat használja fel, amelyek a saját egyéniségének legjobban megfelelnek. Mert elvitathatatlan tény, hogy nemcsak a nevelendő egyéniségéhez kell alkalmazkodni a nevelésben, hanem minden nevelő csak a saját egyéniségén keresztül szűrheti meg a nevelendőről szerzett megfigyeléseit és csak a saját egyéniségének megfelelő uton tud a növendékre nevelőleg hatni. Mihelyt erről az utról letér, fellépése mesterkélt, erőltetett, esetleg nevetséges lesz.

A személyiség is csak az egyéniségen épülhet fel. Enélkül csak bizonytalan és ingatag torony lenne, amely minden nagyobb erőpróbára összedőlne.

A felhozott írásminták legnagyobbbrészt fiuktól valók mivel megfigyeléseimet eredményesen csak fiuiskolában végezhettem. Leányírásokat csak keveset hozok, azokat is csak összehasonlításuképpen vagy egyes megállapítások illusztrálására.

Azok a fogalmak, amelyekkel részletesebben és külön-külön akarok foglalkozni, a következők:

Ösztön, Hajlam, készség, képesség, tehetség, intelligencia; egyéniség, jellem, személyiség,; kultura, műveltség,

világnézet, érzület, eszmény, hangulat, kedély; alkat, temperamentum.

Más fogalmakkal, mint pl. akarat, érzelem, emlékezet stb. mint az általános lélektan közismert fogalmaival nem szükséges bővebben foglalkoznom.

I. f e j e z e t .

F o g a l m a k k ö r ü l i r á s a .

1. Ösztön, Hajlam, készség, képesség, tehetség, intelligencia.

Az ösztönökre Freud műveinek elterjedése óta terelődött jobban a pszichologusok figyelme. De nemcsak a pszichologusok foglalkoztak velük behatóbban, hanem az elmeorvosok is.

A klasszikus pszichológiában az ösztönöket röviden intézték el. Mint nem tudatos, de mégis mint célszerű törekvéseket, hajlamokat tárgyalták, amelyekre az értelemnek és akaratnak legfeljebb elfojtó, gátló befolyása lehet. A célokat nem az értelem állítja az ösztönök elé, és nem az akarat befolyására lépnek működésbe, hanem önmaguktól, bizonyos külső vagy belső okok következtében. A külső okot szolgáltatják a szemléletek, érzetek, a belső okot fiziológiai állapotok.

Az ösztön szót ezek alapján biológiai-lélektani¹ fogalomnak kell mondanunk. Biológiaiának azért mondjuk, mert a testi orga-

1. Zemplén Gy. Jellem és sors a modern karakterológiában. 187.

nizmusból indul ki; lélektaninak azért, mert értelmes cselekvésekre ösztönöz és a lelki képességeket is működteti.

Viszont a "lélektani"-nak körét ki kell terjeszteni nemcsak a tudatos lelki folyamatokra, hanem a tudaton kívülre vagy mint mondani szokás, tudat alatti folyamatokra is, mert az ösztöncélokról az embernek sokszor nincs tudomása, vagy értelmével és akaratával nem teszi magáévá.¹

Mivel az értelemnek kevés szerepe van az ösztönök működésében, nyilvánvaló, hogy csak elemibb tevékenységekre alkalmasak.² Bonyolultabb cselekedetekenél, amikor az ösztön csak mint a cselekvés megindítója szerepel, már az értelem és az akarat veszi át a vezetést. Valahogy úgy fejezhetnénk ezt ki szemléletesen, hogy az ösztön csupán a tudat küszöbéig nyomja fel a cselekvés indítóokát, ott átveszi az értelem és akarat, munkába veszi és a szükségleteknek megfelelően átalakítja és csak azután engedi megnyilvánulni.

Kétségtelen tehát, hogy az értelem minőségétől és az akarat erejétől függ kizárólag az ösztönök megnyilvánulása.

Ebből a tényből majd a jellemre és személyiségre vonatkozólag mélyreható következtetéseket kell vonnunk.

Mint előbb láttuk, ösztöneink önmagukban nem válnak soha sem tudatossá.⁴ A tudatba csak álcázva jutnak, esetleg kerülő uton vagy egészen átalakítva, szublimálva. Ennek szükségességéről szintén a jellem és személyiség fogalmainak tárgyalásánál szólnunk.

2. Bognár C. Pszichologia. 235.

3. u. o.

4. Mátrai L. Jellemtan. 17.

Igen fontos és egyáltalában figyelmen kívül nem hagyható tulajdonsága az ösztönöknek, hogy egyéniségünkről el nem választhatók és annak legszívósabb hajtóerői, amelyek az értelem minden érvelésével, az akarat minden erejével dacolni tudnak.⁵

Eddigi ismereteink alapján az ösztön így volna meghatározható: Működésükben tudatunktól független, velünk született, célirányos, egyszerű törekvések.

Bár külső megnyilvánulásukban értelmünkkel, főleg pedig akaratunkkal irányítani tudjuk őket, mégis el kell ismernünk, hogy tudatos cselekedeteinkre minduntalan befolyást gyakorolnak.

Az ösztöntől jól meg kell különböztetnünk a hajlamot, bár néha az ösztön helyett is szokták ezt a szót használni. Általában azonban külön választják ezt a két fogalmat. Weszely Ö. meghatározása szerint "a hajlamok bizonyos irányu cselekvésre való készségek, melyek részben természeti alapon, azaz a velünk született ösztönök alapján, részben fejlesztés által, megszokás alapján jönnek létre".⁶

Ebben a meghatározásban egy új fogalommal találkozunk: a készség. Erdélyi M. szerint "a készség az elsajátítható ismeretek összege, amelyekkel az egyén valamely adott időpontban rendelkezik."⁷

Mint láttuk, mindkét fogalomban: a hajlamban is meg a készségben is nagy szerep jut a tudatos munkának. És pedig nemcsak a fizikai munkának, mint amilyen a megszokás és a gyakorlás, ha-

5. Mátrai L. Jellemtan. 18.

6. Weszely Ö. A korszerű nevelés alapelvei. 288.

7. Erdélyi M. A pszichotechnika alapkérdései. 57.

nem a szellemi munkának is, mint amilyen a tanulás. A tudat munkáján kívül másik, igen lényeges mozzanat a készségeknél és ennek következtében a hajlamoknál is, a "természeti alap", azaz a "vevlünk született" ösztönök. Ebből ugyanis az következik, hogy minden emberben csak ösztöneinek vagy pontosabban ösztönei erőviszonyának megfelelő készségek, illetve hajlamok fejlődhetnek vagy fejleszthetők ki. Ha az életkörülmények más, az ösztönöknek meg nem felelő készségeket kényszerítenek valakire, az könnyen zavart kelthet az illetőben. Mert az ösztönök mindenkor a maguk érvényesülésére törekszenek akár egyenes, akár kerülő úton. E Erre később még ~~még~~ visszatérünk.

Még egy fogalmat kell ezzel kapcsolatban tisztáznunk: a képesség fogalmát. Itt újra Erdélyi M. szavait idézzük. "A képesség az egyéniségnek a külvilág által adott feladatok megoldását pozitív vagy negatív irányban befolyásoló alkati tényezői."

Ha a készség és a képesség fogalmi jegyeit összehasonlítjuk, akkor rögtön megállapíthatjuk, hogy a készség statikus fogalom, a képesség pedig dinamikus. Más szóval a készség mindazoknak az ismereteknek összege, amiket valaha elsajátítottunk, függetlenül attól, van-e alkalmunk azokat kimutatni. A képesség pedig valamilyen eredményt felmutató cselekvés minősége. Az eredménytől, teljesítménytől állapítható meg a képesség foka és esetleges fejlődési lehetőségeinek iránya.

A képesség foka nemcsak egyénenként változik, hanem ugyanannál az egyénnél is fejlődhetik vagy csökken a korral, gyakorlással, tanulással, általában a fejlesztő tényezőkkel. Viszont ugyanazon fejlesztő tényezők mellett a különböző egyéneknek más-más fokban és irányban fejlődnek ki a képességek.⁸

A készség és a képesség fogalmát gyakran fel szok-

8. Somogyi J. Tehetség és eugenika. 181.

ták cserélni a közhasználatban.

Somogyi J. egy új fogalmat használ fel a képesség megjelölésére: a tehetséget. Azt mondja a képesség nem más, mint a tehetség alapján kialakult hajlam. Ily értelmezésben a tehetség fogalmi köre körülbelül megegyezne a készség fogalmával. Azonban a készség fogalmát inkább a testi ügyességre szokták értelmezni, míg a tehetség a szellemi képességek alapját jelenti. "A tehetség elsőleges, a képesség másodlagos hajlam." "A képesség tehát a tehetség és a fejlesztő hatások eredője." Ezek szerint tehát a tehetség velünk született eredeti hajlam. És pedig szellemi teljesítményhez szükséges hajlamokat jelent.

A tehetség tehát önmagában véve holt tőke, ha nem fejlesztjük képességgé. Mennél nagyobb képességet mutat valaki ugyanolyan körülmények között vagy mennél kedvezőtlenebb körülmények között mutat valaki nagyobb képességeket, annál nagyobb tehetségről beszélünk. Ennek alapján a képességet röviden úgy is határozhatnánk meg, hogy kiművelt tehetség. Viszont a tehetséget nem művelhetjük ki képességgé bizonyos testi készségek nélkül. Egy zenei tehetség semmit sem ér valamely hangszer kezeléséhez szükséges testi készség nélkül.

Általában különbséget szoktak tenni speciális, tartalmi és általános, formai tehetség között. Tartalmi tehetség pl. zenei, festői stb. tehetség. Formai tehetséget intelligenciánál, értelmességnél is szokták nevezni.

A tehetség meghatározása ezek alapján a következő volna: Valamely teljesítmény véghezvitelére képesítő, velünk született, eredeti, lelki és testi hajlam.

Az intelligencia fogalmát Somogyi így határozza meg: "Az absztrakt gondolkozásra, vagyis absztrakt fogalomalkotásra, ítéletre, következtetésre vonatkozó általános formai tehetség." 111

9. Somogyi J. Tehetség és eugenika. 181.

10. u.o.

11. u.o. 193.

Bognár Cecil az intelligenciához két szükséges mozzanatot jelöl meg: 1. ¹²judicium. 2. invenció/helyes megoldás/. Spranger pedig ¹³strukturajelleget tulajdonít neki.

Ezek után még egyszer vissza kell térnünk az ösztön fogalmára és behatóbban kell foglalkoznunk Szondy Lipótnak Dr. Benedek István által ismertetett új ösztöntanával. ¹⁴

Szondy ösztöntana, amit sorsanalitikus ösztöntannak nevez szoros összefüggésben van az örökléstannal. Új meghatározását is adja az ösztönnek. Az ösztön eredetét és energiáját a génben keresi. ¹⁵

A gének igen kicsiny, valószínűleg csak kevés molekulából álló anyagrészecskék, melyek az egyes tulajdonságok és reakciók átöröklését szabályozzák. Ezek a gének, mint öröklési tényezők az ivarsejt krómozómáiban helyezkednek el. Így vannak apai és anyai gének. ¹⁶ Amikor a fogamzás alkalmával az apai és anyai ivarsejt egyesül és a csirasejt ilyen módon létrejön, minden tulajdonságnak két génje lesz, egy apai és egy anyai. Ezeket allél géneknek nevezik Johannsen nyomán. Szondy feltételezi, hogy az ösztönök mögött és génpárok állanak. Ezért beszél a sorsanalízis "ösztön-génekről".

12. Diáktípusok. M. pedagogia. 1938.

13. Lebensformen. 441. "Mit den Worte Intelligenz wird selbst schon eine Struktur bezeichnet, nämlich ein Zusammenhang von Dispositionen u. Leistungen, die dem Denken u. Erkennen zugehören."

14. Szondy tanításai az ösztönökről legnagyobbbrészt jegyzetekben vannak meg. A következőkben Benedek: Ösztön és bűnözés c. művére támaszkodunk.

15. "Sorsanalízis az a mélylélektani tudományág, mely az ember sorsát/életmódját, cselekedeteit, jellemét, betegségeitstb./ ösztönéletének és az emögött meghuzódó genikus háttérnek tükrében vizsgálja." Dr. Benedek i.m. 77.

16. Szondy L. Ösztön és n velés. Lélektan tanulmányok. Bp.

Az apai és anyai géneknek külön-külön érvényesülési törekvései vannak, amelyeket a sorsanalízis ösztöntörekvéseknek nevez. Ezeknek a törekvéseknek az ereje és iránya nem egyforma, hanem vagy segítik vagy elnyomják egymást kisebb nagyobb mértékben. Ezt a viszonyt nevezzük intrafaktoriális ösztönellentétnek. Eredményét pedig ösztöntényezőnek vagy ösztönszükségletnek. Két egymással ellentétes ösztönszükséglet viszonyát nevezzük ösztönkörnek. Magát az ellentétet pedig interfaktoriális ösztönellentétnek.

Már most a sorsanalízis meghatározása szerint az ösztön két egymással ellentétes célú ösztönszükséglet élettani kapcsolata. Ez a meghatározás sajnos nem elég világos, mert a meghatározandó fogalmat annak egyik jegyével akarja körülírni. Mindazonáltal lényeges és új következtetéseket lehet az eddigiekből levonni.

Először is azt, hogy az ösztönszükségletek között állandó küzdelem van, amit a sorsanalízis ösztönfeszültségnek, ösztöndinamizmusnak nevez. De ezt a feszültséget nem szabad statikus állapotnak felfognunk, hanem ebben az állandó küzdelemben hol az egyik, hol a másik szükséglet kerekedik felül. Sőt éppen ez biztosítja a lelki élet egészségét.^{17.}

Továbbá azt tanítja a sorsanalízis, hogy minden elmebetegség elsődlegesen ösztönbetegség. Ebből következik, hogy ha az ösztönköröket meg akarjuk ismerni, akkor először az ösztön/elme/betegségeket kell megismernünk. Csak olyan génpár tekinthető ösztönszükségleti génpárnak, amelynek kóros megfelelőjét ösztönbetegségi szindróma formájában az elmekórtanban megtaláljuk.

Ennek alapján három lényeges jegyet, kritériumot jelöl meg amelyek az ösztönt meghatározzák:

1. a génikus eredetet, vagyis olyan lelki jelenségeket, melyek önálló géncsoportokhoz vannak kötve. Ez nemcsak azt jelenti,

hogy velünk született tulajdonságokról van szó, hanem azt is, hogy valamely tulajdonságot nem okvetlenül szüleinktől örököljük, hanem esetleg valamelyik ősünktől.

2. az ellentétpárt, vagyis azt, hogy csak két ellentétes irányú szükséglet küzdelméből, feszültségéből származik az ösztön.

3. élet és kórlélektani kritériumot. "Ez azt jelenti hogy az ösztönrendszert olyan ösztönellentétpárokból kell felépíteni, melyek egyrészt a fejlődés során minden emberben megtalálhatók, másrészt egybeesnek a kórlélektani, ill. elmekórtani körökkel." 18.

Az eddigiek alapján négy ilyen ösztönkört állapít meg amelyek egészséges emberben különböző fokban és formában nyilvánulnak meg mint ösztönszükségletek; beteg emberben pedig, az elmekórtan szerint bizonyos ösztönbetegségeként lépnek fel. Ezek az ösztönbetegségek egy-egy ösztönszükséglet extrém formái.

Az alábbi táblázatban látjuk a sorsanalízis ösztönrendszerét.

Ösztönkör /vektor/	Jele	Ösztönszükséglet /faktor/	Jele	Extrém betegsége
Nemi ösztönkör	S sexus	Cyengédségi támadási	h s	homoszexualitás szadizmus
Meglepetés ösztönkör	P paroxizmus	indulati szereplési	e hy	epilepszia hisztéria
Énes ösztönök köre	Sch schy- sofre- nia	én-beszűkítő én-kitágító	k p	kataton schizofrenia paranoia
Tárgyhoz kötődési ösztönkör	C cirkuláris elme- baj	szerzési /tárgykeresési/ kiélvezési /kapaszkodási/	d m	depresszió mánia

Ebből a táblázatból mindjárt látjuk, hogy a sorsanalízis ~~nmhm~~ nem ösztönökről beszél, hanem ösztönkörökről. Ezeknek az ösztönköröknek két-két poláris ellentétje van és mindegyiknek a végén már mint betegség jelenik meg. Hogy a normális, még egészséges állapot és az ösztönbetegség között hol van a határ, azt megállapítani nem lehet. Egy-egy ilyen elmebetegségnek kifejlődése is leggyakrabban észrevétlenül következik be.

Ez az új fogalommegnevezés valóban sokkal realisabbnak látszik, mint az eddigi, mert jobban fedi a valóságot. Bár valószínűleg nehezen fog a köztudatba átmenni.

Visszont azt is látjuk első tekintetre az ösztönköröknek és ösztönszükségleteknek megfelelő betűjelekből, hogy az egész rendszer tulajdonképpen az ösztönbetegségekre van alapítva. Maga az ~~am~~ ösztöntan pedig a génikus eredeten ~~alap~~apszik. Azt mondja ugyanis a szerző: "A sorsanalízis az ösztönök génikus eredetével áll vagy bukik", és "az ösztönök génikus eredete az egyedüli alap
19
amire a helyes ösztönlélektant építeni lehet."

Ezen a ponton tér át a sorsanalitikus ösztöntan a lélektan területéről a biológiai területre. Itt azonban vigyáznunk kell nehogy végleg elhagyjuk a lélektan területét, mert az ösztönök nem kizárólag biológiai tevékenységekben, törekvésekben nyilvánulnak meg, hanem messzemenő lelki, sőt szellemi hatásokat is fejtenek ki bennünk.

Már most hogyan nyilvánulnak meg ezek az ösztönök? Erre nézve is felvilágosítást kapunk a sorsanalízis ösztöntanában.

Mindenek előtt le kell szögeznünk azt a közismert tényt, hogy minden ember ösztönélete ~~más~~ és más vagyis egészen egyéni, ~~m~~ meg nem ~~ismétlődő~~ ismétlődő. Ez azért van, mondja a sorsanalízis, mert minden embernél az egyes ösztönszükségletek erőviszonya

más és más.

Ezeknek az ösztönszükségleteknek szövedékét, erőviszonyát ösztönalkatnak nevezzük. Ez az ösztönalkat is genikusan meghatározott. Ez az ösztönalkat fogja majd jelenteni az egyéniséget. Erről a fogalomról később még bővebben fogunk tárgyalni.

Fontos tétele az sorsanalitikus ösztöntannak, hogy nem a megnyilvánuló ösztönerek, helyesebben gének a döntőek, hanem a lappangásban levő, öröklés által háttérben maradt gének.

Az egyes ösztönköröknek megfelelő kiélési mód történhetik tehát egyenes /adekvát/ és kerülő /inadekvát/ uton.

Egyenes kiélésnek nevezzük azt, amikor olyan tárgyon tud kielégülni az ösztönszükséglet, amely céljának megfelel. Kerülő uton való kiéléskor nem talál céljának megfelelő tárgyat. Ilyenkor más tárgyat keres. Ez a kerülő út lehet szociális vagy antiszociális, egészséges vagy beteges.

Az elnyomott gének ugyanis nem maradnak meg ebben az állapotukban, nyugalmi helyzetben, hanem a nekik megfelelő irányba terelik az egyén választásait. Jól meg kell azonban jegyeznünk, hogy nem akaratunk vagy gátlásaink által elnyomott ösztöngelekekről van szó, hanem azokról, amelyek az öröklés útján nem jutnak egyenes kiéléshez. Vagyis azokról a génekről van szó, amelyeket nem szüleinktől örököltünk, hanem valamelyik régebbi ősünktől.

Akaratunk, illetve gátlásaink által csak azok az ösztönösreklések kerülnek elfojtás alá, amelyek társadalomellenesek vagy valamely erkölcsi törvénybe ütköznek. Ezek számára egészséges és szociális kerülőutat kell keresni a kiélésre.

Ösztönéletünkkel szorosan összefüggenek hangulataink. Ezekről majd az egyéniséggel kapcsolatban fogunk még bővebben beszélni.

A sorsanalízis tanítása szerint a genetikusan elnyomott /lappangásban levő/ gének, /jelen esetben ösztönök/ nemcsak a másik emberben levő hasonló génekre gyakorolnak vonzó hatást, hanem az egyénben magában is vonzalmat ébresztenek hasonló génekre. Ez nyilvánul meg a pár- barát-, pálya-, bizonyos betegség és bizonyos bűnözésmód választásában. A lappangásban levő géneknek ezt a tulajdonságát²⁰ nevezzük genotropizmusnak, "ösvonzásnak".

A sorsanalízis tanítása szerint csak olyan egyént választhatok élettársnak vagy barátnak, akinek ösztönállományában, ugyanaz az ösztöntörékvés él elnyomva, mint az enyémben. A "génrokonság" ez a szabálya a sorselemzés legfontosabb szabálya, alaptétele.

Az ösztönészükségleteknek ezt a kiélési módját, jelen esetben választását nevezi a sorselemzés libidotropizmusnak vagy ideotropizmusnak. Az ember eszményképeit is a benne élő lappangó gének titkos irányítása szeint^r választja. Ugyanis benne találja meg manifeszt formában a saját magában háttérbe szorult és pedig²¹ genikusan háttérbe szorult tulajdonságokat. Ezt alátámasztja az az általános felfogás is, hogy az emberek arról szoktak leg-
többet ábrándozni és beszélni, ami nincs meg bennük. Pl. a gyáva ember gyakran nagy szájhős.

Nem dönti meg ezt a tételt az a tény, hogy gyakran a házastársak között ellenszenv ébred és egymástól elválnak. Ugyanígy a barátok is. Ez ugyanis azzal magyarázható, hogy a lappangó ösztön a kiélés végső stádiumába lépett és már nem fejt ki erőt.²²

20. Benedek i.m. 77. Ehhez hasonló értelemben beszél rokon- és ellenszenvről Mátrai is, Jellemtan 20. és 99.

21. Szondy L. Ösztön és nevelés. Lélektani tanulmányok.

22. Nem veszem itt azokat az eseteket, amikor két embert kizárólag az érdek kötött össze és nem a vonzalom. Ebben az esetben ugyanis az érdek megszűntével a "barátság" is megszűnik amely különben is csak látszólagos volt.

Tudjuk, hogy legtöbb emberben a pályaválasztást azok a hajlamok irányítják, amelyek az illető egyénben élnek. Ebből persze nem következik, hogy az illető valóban arra a pályára is megy, amely hajlamainak legjobban megfelel. Igen sokszor a külső körülmények: családi tanács, gazdasági helyzet, megélhetés stb. terelik arra a pályára, amely legjobbnak látszik.

Ezek a hajlamok is az ösztöntörekvéseken alapszanak. Itt is a háttérben maradt ösztönszükségletek törekeshetnek érvényre jutni, ha másképp nem, legalább kerülő uton. Ezt nevezi a sorsanalízis operotropizmusnak.

Ösztönalkat szempontjából a tehetséges író és a dilettáns között/aki esetleg irodalomszakos tanárlehet/ semmi különbség nincs. A dilettánsnak csak a hajlamai vannak tehetség nélkül, viszont ösztönszükséglete esetleg ugyanolyan, mint egy tehetséges íróé. Az ösztönszükséglet hajtja mindkettőt ennek kiélésére a hajlam, ill. a tehetség irányában. Az egyik csak "írkal" a másik alkot. Mátrai az ilyen hajlamok irányában való ösztönkiélést pótcselekedeteknek hívja.²³ Biztonsági szelepnak is mondják, amelyek megvédik az ösztöntörekvések robbanásszerű/paroxizmális/, vagy beteges kiélése ellen. Ilyen pótcselekedetek nemcsak a mellékfoglalkozások, hanem a játékok és szórakozások is, pl. a kártyázás, gyűjtés, sport stb. Már beteges megnyilvánulás lehet az alkoholizmus, csatangolás, mulatás stb.

Mennél határozottabb irányu hajlamai vannak valakinek és kötelességszerű foglalkozása nem felel meg ennek, annál határozottabb a mellékfoglalkozása is. Így pl. ha valakinek műszaki hajla-

23. Alátámasztja ezt a felfogást az a jelenség is amikor egy művésznek életében/mint pl. Liszt Ferenc életrajzában olvassuk/ előfordulnak periodusok, amikor semmit sem alkot, hanem látszólag pangásban van művészete. Ilyenkor az ösztönszükséglet teljes kiélés állapotában van, de a tehetsége nem mult el./legfeljebb a képesség csökkent a gyakorlás hiánya miatt/

24. Mátrai: Jellemtan 24.

mai vannak, de kénytelen jogi pályára menni, akkor műszaki érdeklődése nem mulik el, hanem mindig elő-előbukkan, esetlegotthoni ilyen irányú munkák végzésében nyilvánul meg, vágy egyéb szabadidő foglalkozásában. Ezáltal mintegy kijátszhatja eredeti hajlamait.

Jól meg kell azonban jegyeznünk, hogy soha sem szabad sem a pályát, sem az embert egyetlen tényező alapján megítélnünk, hanem mindig tudnunk kell, hogy minden hivatás, minden pálya, sajátosan összetett ösztönalkatot kíván és viszont minden ösztönalkat egy bizonyos pályára, hivatásra tesz alkalmassá. ²⁵ Pl. a matematikatanárnál nem elég a számolótehetség, hanem szükséges a "k" tényező, vagyis az énbeszűkítő ösztönszükséglet, amely elmélyülésre, befeléfordulásra, tiszta logikára hajlamosít; a "d" tárgykeresési tényező precizítására, aprólékosságára, a "hy" tényező szereplési igényére. ²⁵

Ugyancsak kerülő uton való kiélési módja az ösztönszükségleteknek, amikor az egyén valamilyen betegséget választ magának. Ezt nevezzük morbotropizmusnak. Ezt nem úgy kell érteni, hogy valami szervi bajt, pl vakbélgyulladászt választ és azt valóban meg is kapja, hanem itt kizárólag pszichózisokról ill. neurózisokról van szó. ²⁶ Tulajdonképen az egyén nem maga választja a betegséget, hanem csak ösztönalkatának megfelelő irányban fejlődnek ki ezek a lelki betegségek, amelyek kezdeti formájukban nem is mondhatók betegségeknek, hanem csak extrém formában azok. Gondoljunk pl csak a hisztériának különböző fokaira és formáira.

Végül a negyedik kiélési mód lehet a bűnözés megválasztása, kriminotropizmus. Ez azt jelenti, ahogyan a bűnös tettet elköveti, amilyen bűnözésmódot választ, szintén a lelke mélyén élő elnyomott ösztönszükségletektől függ.

25. Benedek I. i.m. 233. Ilyen értelemben írt már Bognár C. is: "Valamely pályára való hivatás, kedv már bizonyos lelki sajátságokat feltételez" Tanértípusok. Magyar Pedagogia 1937.

26. Benedek I. i.m. 77. hasonlóképpen Erich Stern: Der Seelenarzt. Die Umschau. 1933.

Az ösztönök működésére, megnyilvánulására vonatkozólag is felvilágosítást ad a sorsanalízis.

Eszerint ösztönösnek mondunk valamely jelenséget, ha előidéző okát valamelyik ösztöntörekvésben, vagy ösztönszükségletben, vagy valamely összetettebb ösztönalkati sajáttságban találjuk meg. 27.

Mivel azonban az ösztönök sorsa a külső körülményektől is függ, ezért a kiélési mód is változik. Ha valakinek sikerül a pályaválasztás által én-felnagyító szükségletét kiélni, azt nem fenyegeti annyira a veszély, hogy ez az ösztönszükséglet beteges formában nyilvánul meg.

Nevelés szempontjából, de társadalmi szempontból is fontos, hogy az ösztönszükségletek valamilyen levezetésre találjanak. Ez azt jelenti, hogy az ösztönszükségleteket szociális szempontból helyes, a társadalom igényeinek és formáinak megfelelő kiélési formába tereljük és pedig már a gyermekkortól kezdve. Ez főleg azoknál a tanulóknál fontos, akiknél erősebben érvényesülnek az ösztönök akár azért, mert túl gyengék a gátlások, akár azért, mert túl erősek az ösztönszükségletek.

A társadalomra nézve legtermészetesebb megoldás a megfelelő pálya volna. Sajnos ennek gazdasági, sőt társadalmi okok miatt sok akadály van. Tény azonban az, hogy mennél kevésbé gondoskodik a társadalom "mellékösvényekről", az ösztöntörekvéseknek megfelelő szociális uton való levezetésről, annál nagyobb veszély fenyegeti a társadalmat, hogy azok a társadalom ellen fognak levezetődni.

Erre nézve még nagyon sok alkalom nyílik a kutatásra és cselekvésre.

Szondy az ösztönszükségletek szerint a nevelhetőség bizonyos fokozatait állapítja meg. Legkönnyebben nevelhető az "e"

és azután fokozatosan nehezebben az "s", "d", "hy", "m", "p", "h", "k" jelölésű ösztöntényezők, illetve ilyen domináló ösztönszükségletekkel rendelkező egyének.

A nevelés lehetőségét három tényezőtől teszi függővé:

1. Az átformálandó ösztöntényező ~~negatív~~ természetétől.
2. Az átnevelendő tényező megjelenésében milyen az öröklés és a külvilág erőviszonya.

3. Milyen a viszony a nevelő és nevelendő ösztönalkata között.

Érdekes és a tanárképzés, mondhatnánk úgy is a tanárnevelés szempontjából megfontolandó tanítása a sorsanalízisnek: "Akkor beszélhetünk jó nevelésről, ha a nevelőnek sikerül tanítványával genotrop, vagyis ösvonzási kapcsolatba kerülnie s ha ilyen módon sikerül a gyermek lelkében az erkölcsi törvényeket ~~is~~ úgy elültetnie, hogy azok - az ő személyén keresztül - eszmévé alakulnak át.

Három feltételtől teszi függővé a sorsanalízis a jó nevelés sikerét:

1. genotrop barátválasztás lehetőségétől. Eszerint jobb az iskolabajárás, mint a magántanulás. Az iskolában igyanis sok más tanulóval találkozik, akik közül leginkább van alkalma barátot választani.

2. genotrop ideálválasztás lehetőségétől. Vagyis talál-e a felnőttek között eszményképet.

3. eszmealkotás lehetőségétől. Vagyis mielőtt rossz példát látna és azt tudatosítaná, már legyen alkalma eszményeket kialakítani a lelkében.

28. 1. az előbbi táblázatot. Szondy: Ösztön és nevelés 106.

29. Szondy i.m. 109.

30. Ilyen értelemben nyilatkozik Bognár C. is: "Azt tekintjük nevelőnek, aki hatással van valakire." A nevelhetőség lélektana. M. Pedagogia. 1934. ugyancsak "Csak azok tudnak eredményesen nevelni, akik szoros lelki kapcsolatban vannak a nevelendő nemzedékkel." Diáktípusok. M. Pedagogia. 1938.

31. Benedek I. Ösztön és bűnözés. 239.

Az eddigiekből látjuk, hogy a sorsanalízis szerint a nevelés nem más, mint az ösztönszükségleteknek megjelenési formájukban való irányítása. És ha a dolog mélyére tekintünk, akkor ennek a megállapításnak igazat is kell adnunk. Ennek az irányításnak olyannak kell lennie, hogy azok megjelenési formájukban mind az egyén, mind a társadalom hasznára váljanak.

Ezt egyébként Wessely Ö. is állítja. Szerinte a nevelés első feladata, hogy a növendék az ösztönök fölött való uralkodást megtanulja.³²

Más szerzők a nevelés fogalmának körülírásánál inkább a kulturtevékenységet, a személyiség kialakítását emelik ki. Imre Sándor pedig csupán magát a cselekvést határozza meg tárgyilagosan a cél megjelölése nélkül. Ez a legáltalánosabb meghatározás:³³
 "A nevelés céltudatos hatások tervszerű elrendezése."

Mivel jelen dolgozatunkban első sorban a középiskolai tanulók személyiségfejlődéséről van szó, amelyben az ösztönök nevelése igen fontos helyet kap, azért megmaradunk a sorsanalízis meghatározása mellett, de kiegészítjük a személyiség kialakítására vonatkozó gondolatokkal. Megerősíti álláspontunkat Wessely állítása is, mely szerint a nevelés egész problémája összefügg az átöröklés problémájával.³⁴

Hátra van még az egyes ösztönszükségleteknek megfelelő tulajdonságok felsorolása.³⁵

A nemi ösztönkör.

"h" tényező. Beteges formája a homoszexualitás.

Egészséges lelki megnyilvánulásai: gyengédség, gyengédségi vágy, a megkívántatás szükséglete, vagyis hogy érte versenyezzenek, hogy megtámadják, meghódítsák; aztán az odaadás, szolgálathézség, a vezettetés vágya.

32. A korszerű nevelés alapelvei. 275.

33. Neveléstan 18.

34. Bevezetés a neveléstudományba. 105.

35. Benedek I. Ösztön és bűnözés. 68.

"s" tényező. Beteges formája a szadizmus.

Egészséges lelki megnyilvánulásai: férfias erőszak, támadó kedv, hódítás, leigázás, agresszivitás; a fölékerekedés, vezetés, hatalmonlevés szükséglete.

Meglepetés ösztönköre.

"e" tényező. Beteges formája az epilepszia.

Egészséges megnyilvánulásai: harag, düh, gyűlölet, boszu, félelem és pánik keltése./Mint látjuk ez már surolja az erkölcsi rossz határát/. Általában az indulatok: jóindulat, jámborság, segíteni akarás, alázatosság, jól megkülönböztetendő a "h" faktor odaadásától/, karizász, a hit szükséglete.

"hy" tényező. Beteges formája a hisztéria.

Egészséges megnyilvánulásának rengeteg változata van. Lényege a magamutogatás, szereplés vágya. Aztán a szégyenérzet, szemérem, szerénység. Sokszor még egészséges megnyilvánulását is hisztériának nevezik. Tény, hogy éles határt vonni az egészséges és beteges állapot között nem lehet.

~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~

Énes ösztönök köre.

"p" tényező. Beteges formája a paranoia.

Egészséges megnyilvánulása: öntudat, önhittség, az öntudat kifelé való vonatkoztatása: sértődékenység, üldöztetés mellőztetés érzése.

"K" tényező. Beteges formája a katonai schizofrenia.

Egészséges megnyilvánulásai: a zárkózottság, öpés, magányosság szeretete, szótlanság, befeléélés.

Tárgyhoz kötődés ösztönköre.

"m" tényező. Beteges formája a mánia.

Egészséges megnyilvánulása: ragaszkodás, megünis.

"d" tényező. Beteges formája a depresszió.

Egészséges megnyilvánulása a nyugtalanság az egyedüllét miatt, a társkeresés, elhagyatottság érzése.

Mindkettőnek közös eredménye az állhatatlanság a kitaratás hiánya.

2. Egyéniség, Jellem, Személyiség.

Az előbbi pontban láthattuk, hogy az egyes fogalmak, amelyeknek körét körülhatárolni törekedtünk szorosan összefüggének egymással. Egymás nélkül alig tárgyalhatók, sőt meghatározásuknál egymásra szorúlnak.

Ugyanez a helyzet a most tárgyalandó fogalmaknál is. Nemcsak egymással függenek össze, hanem az előbbi fogalmakra is szükségünk van, ha ezeket világosan akarjuk körülhatárolni, illetve megmagyarázni.

Szinte szimbolumnak tekinthetnők ezek az összefüggést a lelki struktúra, a lelki alkat bonyolult szövedékére.

Oly fogalmakkal is foglalkozunk itt, amelyeket a ~~MMH~~ címben nem jelöltünk meg, de amelyekre, mint másodlagos fogalmakra mégis szükségünk van. Így pl. érzület. világnézet stb.

Említetük már az előző pontban, hogy a génikusan meghatározott ösztönalkat az egyéniség. Ez a rövid megállapítás könnyen adhatna félreértésre okot. Nézzük, mit mondanak a pszichológusok az egyéniségről.

Bognár Cecil azt mondja, hogy "az egyéniséghez nemcsak azok a képességek és tulajdonságok tartoznak, amelyek az ember viselkedését, cselekvésmódját szabályozzák, hanem az a cél is amelyre törekszik: akaratának iránya is, amelyet maga választ." ¹ Itt tehát már világosan látjuk, hogy egyéniségünk alkatához tudatos cselekvéseink is tartoznak, jobban mondva a céltudatosság. Nemcsak az a cél értendő itt, ami ösztöneinket irányítja, ami tehát tudatunkon kívül esik, hanem az a cél is, amit tudatosan magunk elé állítunk, akár ösztöneink befolyására, akár azoktól függetlenül. Röviden úgy mondhatnánk ezt: az a mód, ahogyan életünket berendezzük, hogy az nekünk legjobban megfeleljen.

Azok a képességek, amelyek velünk születtek és amelyek ilyenformán egyéniségünk alkotórészei pl a következők: az értelmesség foka, képzeletünk ereje, emlékezőtehetségünk, asszociációs képességünk stb.

Imre Sándor egyéniségnek mondja az egyén jellemző vonásainak ²összegét, sajátos ³egységét. De megjegyzi, hogy az élet folyamán változik az egyéniségünk.

Weszely Ödön három részből összetevődőnek mondja az egyéniséget: 1. a jellemből, mely alatt az akarati diszpozíciók reagálását érti.

2. a temperamentumból, az érzelmi diszpozíciókat értve alatta.

3. az értelem⁴ből.

Máshol ugy nyilatkozik Weszely, hogy az egyéniség lényegét azok az ösztönszerű impulzusok képezik, melyek állandóak, csak más-más módon nyilvánulnak meg.⁵

Prohászka az egyéniség fogalmát hasonlóképpen tartalmilag elemzi. Szerinte jelenti:

1. az adottságot, mely ~~minden~~ egyedülálló, soha és sehol meg nem ismétlődő,

2. "Az t a képességet, amellyel a lélek a maga adottságaival élni tud és ezt más formákkal való érintkezésben és kölcsönhatásban érvényesítenie sikerül."

3. a lélek totalitását, harmonikus egyensúlyát, amely⁶nél fogva mindig ugyanaz marad a változások folyamán.

Az eddigiek szerint az egyéniség tehát nem értékfogalom.

Ugyanilyen értelemben nyilatkozik Erdélyi Mihály is. Az egyéniség fogalma nem erkölcsileg értékelt fogalom, hanem összes képességeinek és tulajdonságainak egyedülálló, sehol meg nem ismétlődő egységes szervezete. Röviden: "Az ember testi, testlelki és
2. A családi nevelés főkérdéseivel 139.

és szellemkulturális egységrendszer. 7

Somogyi saját szerű szerves egységben állónak mondja az egyéniség lelki jegyeit: "unitas Multiplex". Tehát nem egyszerű halmazban vannak ezek a lelki jegyek.^{8.}

Mindezekből azt látjuk, hogy az egyéniség fogalmának lényeges jegyei közé tartozik a testi és lelki tulajdonságok összefüggő meg nem ismétlődő egysége. Azonkívül nemcsak a velünk született tulajdonságokat kell vennünk, hanem némileg tudatosan kifejlesztett, vagyis szerzett tulajdonságokat is, mondjuk úgy, hogy szokásokat.

Az egyéniség fogalmát tehát így határozhatnánk meg: Velünk született testi, lelki, szellemi tulajdonságok és ezek megnyilvánulásával kapcsolatosan szerzett szokások szervesen összefüggő és sehol meg nem ismétlődő egysége.

Ezzel a meghatározással még így nem elégedhetünk meg. még néhány gondolattal bővebben kell vele foglalkoznunk.

Előbb azonban a személyiség fogalmát is meg kell ismernünk és a kettőt majd párhuzamosan fogjuk tárgyalni.

A személyiségre vonatkozólag azt mondja Mátrai, hogy az nem más, "mint az egyéniség lényeges szellemi kapcsolataival együtt tekintve".⁹

Weszely is úgy jelöli meg, mint az egyéniségnél magasabb fogalmat.¹⁰ És pedig azért, mert az "érték fogalmával kapcsolódik, tehát értékhordozó, sőt értékalkotó." Megállapítja

-
3. A személyiség kérdése.
 4. A modern nevelés alapelvei. 321.
 5. Bevezetés a neveléstudományba. 250.
 6. Az oktatás elmélete. 79.
 7. A pszichotechnika alapkérdései.
 8. Tehetség és eugenika. 183.
 9. Jellemtan. 8.
 10. A korszerű nevelés alapelvei. 321.

kialakulási sorrendjét is: az ember előbb egyéniség, azután előbb természeti "én", majd történeti "én" s ez a személyiség.¹¹

Ugyanígy vélekedik Imre Sándor is. A kiművelt embert mondja személyiségnek, aki a társadalmi közösségbe illeszkedik bele.¹² Másból úgy határozza meg, mint "erkölcsi jellemet, azaz teljesen kifejezett, határozott tudatos és nemes egyéniséget."¹³

Boda István már külön lelki személyiséget is megkülönböztet, de az eddigieken kívül nem ad új ismertető jegeket.¹⁴ Másból összemélyiségnek mondja és mint ilyent a legtágabb pszichés egységnek jelenti ki.¹⁵

Mindezek alapján a személyiséget így határozhatnánk meg: lelkiileg és szellemileg kiművelt egyéniség, mely értelmével és akaratával az abszolút értékek felé fordult.

Abszolút értékek alatt nemcsak az erkölcsi értékeket értjük, hanem a szellemieket általában, így pl. a kultúra értékeit is.

Az eddigiekből látjuk, hogy az egyéniség és személyiség fogalmai fokozati különbségeket jelentenek. A magasabb fokozat, a személyiség nevelés és tanítás, ill. tanulás útján jön létre. Amíg tehát az egyéniség fogalmát nem tarjuk értékfogalomnak, addig a személyiséget határozottan annak kell vennünk. Makkai Sándor is így nyilatkozik: "az egyéniség természeti adottság, a személyiség szellemi életcél: a művelt ember."¹⁶

Én-tudatunk szempontjából a személyiség nem más, mint a "jobbik énünk", a lelkiismeret, a jobb érzés szavára hallgató énünk, melyet önmagunkban önévelés által alakítunk ki.

Sokszor szokták általános használatban valakire mondani, hogy egyéniség, vagy erős egyéniség. Ez nem okvetlenül di-

11. A korszerű nevelés alapelvei. 321.

12. Neveléstan. 63.

13. A személyiség kérdése.

14. A személyiség szerkezete. M. pszicho. szemle 1937.

15. A személyiség végső biopszichés jegei. u.o. 1934.

16. Magyar nevelés, magyar műveltség. 106.

csőrő nyilatkozat, bár néha annak szánták. Pszichológiai értelemben ez azt jelenti, hogy nehezen nevelhető, kemény és hajthatatlan. A sorsanalízis nevelhetőségi fokozatai szerint közelebb van a "k" faktorhoz, mint az "e"-hez.

Még egy harmadik fogalmat is tisztáznunk kell, ez a jellem fogalma. Itt szoktak a felfogások leginkább eltérni egymástól. A közfelfogásban jellem alatt értik az erős akaratu, következetes, erkölcsös egyént. Majdnem azt mondhatnánk, hogy erkölcsi értékfogalom jellege van, eszményképet jelent. Ugyanez áll a karakter szóra is, mely a közhasználatban ugyanezt az értelmet takarja.

A pszichológiában azonban sem a jellem, sem a karakter nem értékfogalom, hanem tényfogalom és jelenti az ember tulajdonságainak összességét.¹⁷ Jelen dolgozatunkban is ilyen értelemben használjuk ezt a szót: jellem és karakter. Amidőn tisztán erkölcsi értelemben akarjuk alkalmazni, ezt külön jelezzük.

Az egyéniség és a személyiség fogalmait után a jellem fogalmának köre kissé nehezen határolható el. Nyilván valahol a kettő között kell keresnünk a helyét. Majdnem azt mondhatnánk, hogy pont a kettő közötti középső fokozatnak kell elismernünk. Mit mondanak róla a szerzők?

Weszely így határozza meg: "A jellem az egyéniségnek egy része, az a mód, mely szerint az akarati dispoziciók a hatásokra visszahatnak."¹⁸ Külömbiséget tesz pszichológiai és etikai értelemben vett jellem között. Pszichológiai értelemben a "szellemi tulajdonságok összességét érti és pedig nemcsak a szerzett hanem a vele születetteket is. Etikai értelemben még az akarati elemeket is hozzákapcsolja, melyek bizonyos erkölcsi elvekhez igazodnak."¹⁹

Boda szerint "a jellem szűkebb értelemben az egyéni

17. Bognár C. Pszichológia. 265. Weszely: A korszerű nevel. alapelvei 321.

18. Weszely i.m.

19. u.ö. : Bevezetés a neveléstudományba! 240.

/első sorban akaratos/célkitűzések irányában való, többé-kevésbé^{20.}
egységesen alakult életvezetés módja."

Imre Sándor felfogása szerint a jellem már "fejlett egyénis-²¹
ség", mely a cselekvés irányában határozottan megnyilatkozik.

Noszlopi a jellem fogalmát a személyiség fogalmával hoz-
za egy szintre. "A jellem a személyiség legközpontibb és ha átszel-²²
lemült, akkor egyuttal legmélyebb megnyilvánulása." Máshol~~minde~~
viszont úgy nyilatkozik, hogy a jellem az egyéniség akarati olda-
la, és "a jellem az akarat által szándékosan szerzett és kialakí-
tott, az eredeti, természetes egyéniségtől eltérő tulajdonságok
összege".²² Azt is mondja ugyanő hogy "a jellem nem érzületek
halmaza, hanem alkat-egésze."²²

Mindezek megállapítások szerint a jellem az egyéniség-
gel szemben csak az akarati töblettel bír.

Pszichológiai értelemben a jellem akarati tényekkel
megnyilvánuló egyéniség.

Etikai értelemben a jellem erkölcsi eszmények felé
fordult és azok megvalósítására törekvő egyéniség.

Etikai értelemben szoktuk venni, amikor jellemes,
vagy jellemtelen emberről beszélünk.

Ha most visszatérünk az egyéniség fogalmára, akkor
egy lényeges mozzanatra kell fordítanunk figyelmünket, amely moz-
zanatról már az ösztönökkel kapcsolatban is megemlékeztünk. Ez
a mozzanat az egyes tulajdonságok összefüggése, mondjuk kölcsön-
hatása, korrelációja. Ezt Wessely külön tényezőnek mondja.²³

20. A személyiség szerkezete..... M. pszichológiai szemle. 1937.

21. A személyiség kérdése.

22. Jellemlátás, jellemigézés. 17.

23. Bevezetés a neveléstudományba. 240.

Tulajdonképpen ez a korreláció az, ami az egyéniséget egyéniséggé, sehol meg nem ismétlődő, különálló individuummá teszi. Magát ezt a korrelációt, amelyben tehát az egyéniség nem egyenlő az egyes tulajdonságok egységével, hanem inkább azok bonyolult szövődékével, strukturának, alkatnak nevezzük.

Alkat tehát az egyes tulajdonságok bonyolult szövődéke; A részek szolgálják az egészet, az egész pedig meghatározza a részek működését, összefüggését.²⁴

A jellem fogalmának tisztázásával rögtön világosabbá válik a személyiség fogalmának többlete is, amit a meghatározásban "lelkileg és szellemileg kiművelt egyéniségnek" mondtunk. Ezek a jegyek magukban foglalják ugyanis a kulturjavak elismerését és megszerzésükre való törekvést. Ezeknek a birtoklását műveltségnek nevezzük. Magukban foglalják az érzületek nemességét. Jelenlik a szociálissá vált egyént, aki nemcsak magában nézi önmagát, hanem a közösségben is.²⁵

Ha a három fogalmat mint fokozatot röviden jellemezni akarjuk, akkor így áll a helyzet: az egyéniség az alap, a jellem a megnyilvánuló akarati egyéniség,²⁶ a személyiség pedig a kiművelt akarati egyéniség. Ilyen fokozati megkülönböztetést tesz Imre Sándor is.²⁷ Wessely azonban inkább az egyéniség fogalmát teszi középre, vagyis a jellemet állítja alapnak. Szerinte tehát a pszichológiai értelemben vett jellem az, ami a növendékben adva van, az erkölcsi értelemben vett jellemet ki kell alakítani benne nevelés által. Az ilyen jellemvonásokból aztán tevődik össze a -szerinte - az egyéniség.²⁸

24. Noszlopi: jellemlátás, jellemigézés 16. Wessely a tulajdonságokat három csoportba osztja: 1. veleszületett hajlandóságok, /diszpozíciók/, 2. tartós szoktatásból létrejött és 3. körüli befolyásolás által keletkezett tulajdonságok. Bev. a neveléstudományban 241.

25. Imre S. Neveléstan 62.

26. Mátrai L. Jellemtan. 27.

27. Imre S. A személyiség kérdése.

28. Wessely: Bevezetés a neveléstudományba/. u.o.

Az itt tárgyalt három fogalmat nem szabad összetévesztenünk a temperamentum fogalmával. Ez ugyanis csak alkotórésze ezeknek és pedig veleszületett alkotórésze. Noszlopi szerint az egyéniség érzelmi oldala ²⁹ A kívülről jövő ingerekre való reagálás módja.

Ugyanezt mondja Wessely is. Az érzelmi dispozicióknak a ³⁰ hatásokra való reagálásmódja.

H. Nohl a lelki folyamatok ritmuságak mondja a temperamentumot. ^{31.}

Röviden meghatározva temperamentumnak, vagy vérmérsékletnek nevezzük az egyéniségnek a külső hatásokra való, főleg érzelmi reagálásmódját.

Kétségtelenül a temperamentum egyike legalapvetőbb veleszületett alkotórésze egyéniségünknek.

Ha mármost ezen fogalmak értelmében fogyeljük az embereket, akkor meg kell állapítanunk, hogy igazi személyiséggé aránylag kevés ember nevelődik. Itt ugyanis már a kulturjavakban való teljes részvétel és főleg az önevelés az, amelyek főerősségei a személyiségnek. Jó meg kell ugyanis jegyeznünk, hogy bizonyos - mondjuk - legalább az átlagot megúto műveltség, valamint a kultúrához és az emberi közösséghez való önkéntes igazodás nélkül személyiséget el sem lehet képzelni.

Ezzel szemben a jellem fogalma már nem oly igényes, főleg ha pszichológiai értelemben vesszük. Még ha erkölcsi értelmezést is adunk neki, akkor is csak az erkölcsi normákhoz való igazodást igényeljük tőle, de az átlagnál nagyobb műveltséget már nem.

29. Jellemlátás, jellemigézés. 17.

30. A korszerű nevelés alapelvei. 321.

31. Charakter u. Schicksal. 84. "Das Temperament bezeichnet vor allem den spezifischen Rhythmus des seelischen Verlaufes im Charakter, seines Reaktionschemas und zwar erscheint dieser spezifische Rhythmus dann in alle Ausserungen eines Menschen."

Hogy középiskolai tanulóknál személyiség fejlődéséről beszélünk, az azért van, mert hiszen a középiskolai nevelésnek épp ez a célja: belenevelni a növendéket a társadalomba, a kulturértékek egységébe úgy, hogy azokat a kulturértékeket használni, fenntartani és fejleszteni tudja. Hogy mindemellett a legtöbb csak nyárs-polgár marad, az nem a nevelés hibája, hanem az egyéni adottságokban találja magyarázatát. Ezek lehetnek kiváló jellemek/itt erkölcsi értelemben vesszük/, de személyiségeknek mégsem mondhatók.

Az egyéniség, a jellem és személyiség fogalmainak tisztázása után megvilágosodik annak a felfogásnak értelme is, hogy a jellem változtatható, fejleszthető. A jellem valóban már bizonyos nevelést tételez fel kialakulásában. Ugyanaz a helyzet a személyiség körül is. De ez mindig csak az egyéniség vonalán történhetik.

Ha a kultúra és műveltség fogalmait akarjuk körülhatárolni, akkor elég nehéz feladat előtt állunk. A közvélemény ugyanis igen gyakran relatív értelemben használja őket. Gondoljunk csak arra, hogy egy alacsonyabb műveltségű ember nagyon/ műveltnek tart egy, csak középszerű műveltséggel rendelkező egyént. A kultúra szót is sokféle értelemben szokták használni.

Itt is tehát az abszolútum felé kell fordulnunk és ott keresnünk a mértéket.

Pauler Ákos így írja körül: "Kulturán az abszolút értékeknek az emberi erő kifejtés útján való realizálását értjük." ²² Abszolút értékeknek veszi a szépet, a jót és az igazt. Ezeknek megvalósulása a művészet, az erkölcs és a tudomány. Röviden a kulturát ezeknek összege alkotja.

Eszerint a kultúra alkotótényezői a tudomány, az erkölcs és a művészet. Ebből mindjárt kézenfekvőnek látszik, hogy művelt-

22. Az etikai megismerés természete. 172.

ségnek nevezzük az egyénnek ezekben a kulturjavakban való részvételét és pedig nemcsak kvantitatív értelemben, hanem kvalitatív értelemben is.

A középiskolás tanulók szellemi képességeinek fejlődési foka szerint ugyan ki kell válogatni a kulturjavakat mennyiségileg és minőségileg is. De ennek a kiválogatásnak nem szabad egyoldalúnak lenni. Még a szakiskolákban is van bizonyos törekvés arra, hogy szakismereteken kívül általános ismereteket is közöljenek a növendékekkel. Később az életpályán ugyanis önkéntelenül²³ megtörténik az egy irányba való terelődés.

A műveltség foka szorosan összefügg az értelmességgel, intelligenciával. Kiki olyan fokban művelt, amilyen fokú az intelligenciája és ennek következtében a kultura javaiban is intelligenciájának foka szerint részesül. Ettől függ az is, hogy valaki passzív vagy aktív módon válik a kultura részesévé illetve tényezőjévé.²⁴

Tumlirz azt állítja, hogy a kulturjavak nem azáltal lesznek műveltségünk alkotórészeivé, hogy a fejlődő lélek alakítására felhasználjuk, tehát pl. megtanítjuk, hanem azáltal, hogy az egyén ezeknek a kulturjavaknak az értékét átéli.²⁵ Tehát más szó-

23. Wessely: Bevezetés a neveléstudományba. 288. O. Tumlirz: Die Reifejahre II. 133. "Eine Auswahl der Kulturgüter nur vom Standpunkt der Lebensformen aus, wäre undenkbar, da die Grundrichtung des Wertens niemals rein zur Geltung kommt, sondern immer durch unter- u. Überpersönliche Einflüsse mitbestimmt und verdeckt wird. Je stärker sich später die Lebensform ausprägt, desto früher kommt die Vertrichtung bei der bewussten oder unbewussten Wertwahl zur Geltung."

24. Edward Spranger kötelességnek tartja a műveltség megszerzését: "Bildung ist nicht nur Pflicht gegen sich selbst, sondern auch gesellschaftliche Pflicht." Lebensformen 1349.

25. "Nicht dadurch wird ein Kulturgut zum Bildungsgut, dass wir es als Mittel zur Formung einer sich entfaltenden Seele verwenden, sondern dadurch, dass ein Einzelwesen den Wert dieses Gutes innerlich erlebt, dessen seelischen Gehalt ausschöpft sich durch das Werterleben seelisch bereichert. Die Reifejahre. II. 127.

Was für das seelische Erleben des Einzelnen nichts bedeutet, was über die Grenzen seiner Werterlebnissfähigkeit hinausreicht, das hat für ihn auch keinen Bildungswert. u.o.

val az élményeken gazdagszik a lelkünk. És ezt kell szem előtt tartanunk a növendékek nevelésében és oktatásában.

Az élmények már tudatos lelki folyamataink közé tartoznak, bár sok bennük az öntudatlan mozzanat is, főleg az érzelmi része. Nem egyszerű lelki életfunkciók ezek, hanem valamilyen külső v. belső tárgyra vonatkozó átélések eredményei. Mondhatnánk úgy is, hogy érzelmi odafordulás valamilyen tárgy vagy tény felé.

Ez az átélés nem csupán passzív átadást jelent, hanem cselekvő átalakítást is. Csak ezen cselekvő alakítás folytán válnak énünk alkatrészévé. Mert mindenki egyéniségének megfelelő irányban és módon végzi el ezt az alakítást. Ugyanazt a dolgot, eseményt, igazságot mindenki más-más módon éli át. Minőségileg más lesz az élménye.

Ezekből az élményekből alakul ki az egyén világnézete,²⁶ amely szintén az egyéniségek szerint más és más. Mennél nagyobb valakinek a műveltsége, annál rendszeresebb a világnézete. A legtöbb ember azonban nem rendelkezik rendszerre fogalmazott világnézettel, hanem csak bizonyos dolgokra vonatkozó álláspontokkal.

A világnézetet a következőkben definiálhatnók meg: A világnézet élményeinkből leszűrött, érzületeink és vágyaink által irányított magyarázatok rendszere.

Prohászka tanítása szerint a világnézet mindig valami végsőt, egységeset és teljeset jelent. Mindig az egyén legbensőjéből kell fakadnia. Épp ezért a világnézet nem tanítható, Min-²⁷denkinek önmagából kell azt kialakítania.

Valamely egyén világnézetének kialakításához mégis nagyban hozzájárulhatunk a nevelés folyamán. És pedig éppen az élmények útján. Tudjuk, hogy élmények alatt nemcsak a kellemes és szép átéléseket értjük, hanem a magrázkódtatásokat és szenvedéseket is.

26. Mátrai László: Jellemtan. 29. és folyt.

27. Prohászka Lajos: Az oktatás elmélete. 226.

Ezek az élet velejárói, amelyek alkalmasak a "sötét" világnézet kialakulására. Ugyanakkor azonban - a tapasztalat tanúsága szerint - tisztult világnézetet is eredményezhetnek. Ezek alapján különböztetünk meg pesszimista és optimista beállítottságú embereket.

Ugyancsak a világnézettel kapcsolatosak az érzületek is. "Érzület az egyén állásfoglalása bizonyos értékekkel szemben." /vallásos, erkölcsi hazafias érzület/28. Ezek az érzületek is az élmények útján fejlődnek ki és nevelhetők. Nozlopi szerint a gyakorlással erősíteni lehet a lélek képességét valamely érzületre, mert a természetes hajlamokból és törekvésekből ~~innen~~ ki lehet fej-²⁹leszteni az érzületet. Más helyen azt mondja, hogy az érzület és jellem között bensőséges viszony van. Sőt érzületeink szerves egésze a jellem. Próbája a cselekvés.^{30.}

Pauler Ákos az érzületek alapjául az érzelmeket mondja: "Az érzület nem egyéb, mint bizonyos érzelmekre való állandó kés-^{31.}ség, vagyis szabályozott, szervezett érzelmi élet."

Amint látjuk, egyik felfogás szerint állásfoglalás bizonyos értékekkel szemben, másik szerint szervezett érzelmi élet. Ha azonban mélyebben nézzük a két megállapítást, akkor közös alap-
hoz vezetnek: a személyiséghez. Mind az értékekkel szemben való állásfoglalás, mind a szervezett érzelmi élet fontos tulajdonságai a személyiségnek és pedig egymással szorosan összefüggő tulajdonságai. Szervezett érzelmi élet nélkül állandó érzületek nem fejlődhetnek ki, viszont tisztán intellektuális megismerése és elismerése az értékeknek, még nem jelent érzületet illetve még nem elég az érzület kifejeződéséhez. Ahhoz érzelmi odafordulás, elfogadás is szükséges.

Világnézet sem alakulhat ki érzelmi mozzanatok nélkül. Az élményhez nemcsak értelmi, hanem érzelmi megismerés kell.

29. Jellemlátás, jellemigézés. 16.

30. u.o.

31. Az etikai megismerés természete. 101.

Az érzelmi megismerés azonban nem elméleti és passzív, hanem
 nem gyakorlati és aktív. Az érzelem azonban nem mondható vaknak,
 hanem abszolút értékeket tud felfedezni és ezekhez sokkal könnyeb-
 ben emelkedik fel, mint a értelem. Érzelmekkel sokkal könnyeb-
 ben ismerjük meg az értékeket.³³ Az értelem csak azután keres
 magának magyarázatot és igazolást hozzá. Az intellektualista fel-
 fogás szerint "az érzelem teljes tudatosságra nem jutott s annél-
 fogva homályos értékitélet."³⁴ Érzelmre csak olyan testi lény
 képes, akinek van szellemi valója is.³⁴

Midezekből látjuk, hogy világnézetet, érzületeket,
 leginkább az élmények és érzelmek által alakíthatunk ki növendéke-
 inkben. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy pont olyan világ-
 nézet és pont olyan érzületek fognak növendékeinkben kialakulni,
 mint amilyent szeretnénk. Emeltettük már, hogy a világnézet, az
 érzületek csak a meglevő egyéniség gyökerén nőhetnek ki és annak
 irányai szerint válhatnak a jellem és még tovább a személyiség
 szerves alkotórészeivé.

A világnézet is hozzátartozik a személyiség ismertető
 jegyeihez. Ez ad az életnek tartalmat és értelmet. Nélküle nem
 volna irányvonala az emberi életnek, sőt állandóan ki volna téve
 az élet változásainak, ingadozásainak és ~~am~~ lelki zavarokra vezet-
 ne.³⁵ Nem akarjuk ezzel azt állítani, hogy világnézetünk nem fej-
 lődik. Egy kezdeti állapotában megcsontosodott világnézet épp
 oly tévutakra vezetne, mint az ingatag "világnézet", mely minden
 behatásra más-más irányba terelődne.

A világnézet kialakulásához rendkívül sok tényező
~~van~~

33. Noszlopi László: Jellemlátás, jellemigézés 53.

34. Halasy Nagy József: Az ember lelki élete. 180.

35. Erich Stern: Der Seelenarzt. 11.

járul. Nemcsak tárgyi ismereteink, amelyeket tanulmányaink, olvasmányaink, tapasztalataink által szerzünk, /gondoljuk pl. csak arra, milyen a világnézete annak, aki sokat utazott, mint annak, aki csak kis szülővárosa környékén élte le napjait/ alakítják azt, hanem összes élményeink is, küzködéseink, szenvedéseink, megpróbáltatásaink. Mindezekkel szemben való állásfoglalásainkat ösztönalkatunk határozza meg.

Mondhatjuk azt, hogy mindenki a maga külön kis - legnagyobbbrészt elképzelt - világában él és ebből a világból figyeli és ítéli meg a körülötte levő tényleges világot. Ebből a a maga által alakított világból valakit kizökkenteni nagyon nehéz, sőt legtöbbször lehetetlen. Ha pedig mégis sikerül, az valószínűleg nagy zavart kelt a lelki világában.

A világnézet fiatal korban még alakulóban van. Ezért a tanulóknál könnyebbén alakítható. Nem is olyan tudatos, mint a felnőtt korban szokott lenni. Mondhatnánk ösztönszerű mozzanatokból tevődik össze. Mennél idősebb valaki, mennél kiműveltebb a lelki élete, annál inkább tudja világnézetét megfogalmazni, rendszerbe foglalni. De bármennyire fejlett és tudatos valakinek a világnézete, mindig marad benne nagyon sok öntudatlan, ösztönszerű mozzanat. Ez természetes is, hiszen egyéniségét, ösztönrendszerét senki le nem vetheti.

Kinek-kinek egyéniségét tehát a nevelésnél figyelmen kívül hagyni a legelhibázottabb eljárás volna. Viszont a különböző egyéniségekhez mérni az értékeket, vagyis kizárólag relatív értékeket tenni a nevelés céljául éppen olyan elhibázott dolog volna.

Nincs tehát más hátra, mint megkeresni azokat az abszolút értékeket, amelyeknek emberfeletti, általános értékük van és azokat tenni a nevelés tárgyává.

Fentebb említettük a kultúra három értékcsoportját: az igaz, a jó és a szép. De tulajdonképpen mi is az érték?

"Az igazi értéket olyasvalaminnel határozhatjuk meg, aminek lennie kell, vagyis aminek feltétlenül meg kell valósulnia."³⁷ Tehát az értékesség nem lélektan mozganat. Független emberi értékítéletünktől; létezése nem függ a tapasztalattól sem. Az értékek megvalósítása pedig abban áll, hogy olyan tapasztelható dolgok valósulnak meg, amelyek a három értékcsoport valamelyikéhez viszonyítva értékesek.³⁷

Messze vezetne dolgozatunk témakörétől, ha ezt bővebben akarnánk kifejtteni. Caupán azt kell még megjegyeznünk, hogy mind a három értékcsoport: az igaz, a jó, és a szép vagyis a tudomány, az erkölcs és a művészet értékeit egyaránt kell a tanulói ifjúsággal megismertetni és pedig fokozatosan és rendszeresen és általános, nem egyéni kiválasztás szerint.

Még az eszményről kell néhány szót ejtenünk. Tudjuk, hogy éppen az ifjúság tulajdonságai közé tartozik leginkább az eszményalkotás.

Eszményét ki-ki maga alakítja ki és pedig ugyancsak egyéniségének megfelelő irányban.³⁸ Az eszmény tulajdonképpen egy³⁸ célnak fokozott, mintegy felmagasztosult formában való kitűzése. Az eszményekhez szükséges, hogy ne legyen olyan könnyen elérhető. Az eszményben mintegy vágyainkat helyezzük ki, megtestesítjük őket. Elvont eszményt csak művelt ember tud magának állítani. Az egyszerűbb ember vagy az ifjúság eszménye mindig személyhez kötött. Sokszor az abszolút értékektől elég messze esik, de vannak tulajdonságai, amelyek azt a személyt mégis vonzóvá teszik az illető egyén előtt.³⁹

Az eszmény szükségképi alkotóeleme a személyiség.

37. Pauler Á. Az etikai megismerés természete. 156.

38. u.o.

39. Bühler Szabolcs: Az ifjúság lelki élete. ford. Várkonyi H. 122.

alakításának. Akinek nincsenek eszményei, hanem önmagával elégtelenül él, az más hiányokat is hordoz a lelkében.

Ezek után most már feltehetjük a kérdést, mennyire jutnak szerephez a személyiségnél, de már a jellemnél is az ösztönök, általában a velünk született tulajdonságok.

Tudjuk, hogy sem ösztönalkatunktól, sem egyéb, velünk született tulajdonságainktól végkép soha sem szabadulunk meg. Ezt a tételt még azok az esetek sem cáfolják meg, amikor valaki önmagát annyira át tudja "nevelni", hogy külső szemlélők előtt egészen más jellemet mutat. Ugyanazok nem cáfolják meg azok a hormonális változások sem, amelyek szintén az egyéniség látszólagos megváltozását okozzák. Ezek különben is beteges esetek.

Mint már említettük a jellem és a személyiség nevelés ill. öznevelés által fejlődnek ki. Itt új fogalommal kell megismerkednünk, amelynek fontos szerep jut a jellem ill. a személyiség kialakulásában: a gátlások.

Ezek tartanak vissza bennünket az ösztönök helytelen megnyilvánulásától. Legtöbbször nem is értelmünk irányítja őket, hanem maguktól, gépiesen működnek anélkül, hogy az egyénnek gondolnia kellene rájuk, vagy tudomásul venné őket.⁴⁰

Ezek a gátlások tehát - úgy mondhatnánk - a tudat őrzenei, melyeket még a tudat alatti régiókban állított fel. Ezek automatikusan elzárják az akarat elől a veszedelmes ösztönös törekvéseket, nehogy antiszociális cselekedetre ragadják.

Azonban nem mindig voltak ezek a gátlások automatikusan elzáró szelepek, hanem ezeket azzá kellett tenni a gyermeknél a nevelés által. Szoktatás és jó példa szerepelnek itt mint fontos nevelési tényezők. Ezek által kifejlesztett gátlások rendszere a lelkiismeret, illetve az erkölcsi érzék. Fel kell azonban tennünk, hogy bizonyos gátlások, ha nem is határozott formában, de minden esetre hajlam formájában az emberrel

Vele születnek. Ezek azok a gátlások, amelyek a természettörvényekkel kapcsolatban vannak az egyénben.

Nem tárgyaljuk, csak megemlítjük azokat a gátlásokat, amelyek bizonyos neurózisok következtében fejlődnek ki beteg idegrendszerű emberekben.

A gátlások azonban nemcsak ildomos formát adnak az egyéniség külső megjelenésének és szereplésének, tehát a jellem, ill. a személyiség formáját, hanem kellemetlen zavarokat is okozhatnak az egyéniségben, különösen, mikor a gátlások túl erősek. Leginkább akkor fordul ez elő, mikor erős ösztönök erős gátlásokba ütköznek. Az ösztönöknek és gátlásoknak bizonyos harmóniában, egyensúlyban kell lenniük. Csak az ilyen egyén mondható egészséges alkatu embernek.⁴¹

Természetesen gyenge ösztönöknél nincs szükség erős gátlásokra. Ennek végső esete is beteges lehet, mint ahogy erősebb ösztönöknél is a gátlások túlszékély volta vagy hiánya szintén beteges jelenség lehet.

Megeshetik azonban, hogy bizonyos esetekben, különösen nagyobb lelki megrázkódtatásoknál a gátlások, amelyek egyébként normálisan szoktak működni, hirtelen megszűnnek és az ösztöntörkvés hirtelen felszabadul, a tudatba tör és az értelem szava ellenére cselekvésre indítja az egyént. Az ilyen "gőtezakadást" lelki rövidzárlatnak nevezzük.⁴² Erről a második fejezetben még lesz szó.

Ha megfigyeljük a tanulók jellemének fejlődését pl. a középiskola első osztályától egészen a nyolcadikig, akkor nyomkövethető ezeknek a gátlásoknak a kifejlődése is. Ez nemcsak az erkölcsös viselkedésben figyelhető meg, hanem a csiszolt mo-

41. Mátrai L. Jellemtan 18.

42. Bognár C. Lélektan és nevelés. 130.

dorban is. Viszont teljesen elhibázott dolog volna az erkölcsi viselkedést és az csiszolt modort tisztán a gátlásokra alapozottnak venni. Ez ugyanis csak negatívum. A jellem és méginkább a személyiség kifejlődéséhez nemcsak gátlások kellene, hanem határozott pozitív irányú jó szokások. Ezeknek a jó szokásoknak viszont nemes érzületeken kell alapulnia.

Ezért nem helyes tehát a nevelésben csak gátlásokat kifejlesztetni, hanem nemes érzületeken alapuló jó szokásokat is ki kell fejleszteni.

A gátlások, jó szokások, érzületek azonkívül az eszmények erkölcsi oldalán kifejlesztői és alkotórészei a jellemnek, illetve a személyiségnek; a tudományok és művészetek pedig kulturális oldalon.

Mind a két oldal kölcsönösen és szükségképen befolyásolja egymást. És ezen kölcsönös befolyásolása nélkül el sem képzelhető a személyiség: "Igazi műveltséggé, lelki kulturává a tudás, a szellemi gazdagság, az ismeretek bősége csak akkor válik, ha erkölcsi értékekkel párosul."⁴³

A gátlások és ösztöntörékvessék erőviszonyának értékes és - talán azt is mondhatnánk - csálhatatlan megnyilvánulása a hangulat. Ez nem tárgyhoz kapcsolódik, hanem csak lelkünk általános állapota,⁴⁴ éppen úgy akaratunktól függetlenül lép fel, mint az ösztön. Egészen eltölti a kedélyt úgy, hogy minden benyomásunkat éthetja.⁴⁵ Sőt még elhatározásainkat, világszemléletünket/nem világszemléletünket/, munkakedvünket is befolyásolja.

A hangulat tulajdonképpen mindig csak jelez. Jelzi, hogy gátlásaink hogyan működnek, vagyis hogy ösztöneink kiélést, levezetést vagy ellenállást, erős féket találtak-e. Az előbbi

43. br. Brandenstein B. Etika. 189.

44. Bognár C. Pszichológia. 205.

45. Wessely Ö. A korszerű nevelés alapelvei. 327.

esetben jó, az utóbbiban rossz hangulatunk van.

Gyakran figyelhetjük meg tanítványainkban hangulataik változását. Ez néha egyenletes, néha nagyon is hullámzó. Mennél inkább áll valaki ösztöneinek hatása alatt, /gyermekeknél legtöbbször ez a helyzet/ annál változóbbak a hangulatai.

Az egyén hangulati életét, vagy valamilyen hangulati állapotát jól meg lehet állapítani az írásból. Erről majd később.

A hangulati élet, mivel szorosan összefügg az ösztönökkel, lényeges alkotórésze egyéniségünknek.. Bármennyire is működő természetű, mégis befolyásos tényezője cselekedeteinknek, elhatározásainknak. Mint ilyent a személyiség megismerésénél nem hagyhatjuk figyelmen kívül.

Ugyancsak lényeges alkotórésze személyiségünknek /hang /természetesen a jellemnek és egyéniségnek is/ kedélyéletünk. Ez már nem ösztöntörékvésések és gátlásainak erőviszonyával van összefüggésben, tehát nem változó, hullámzó jellegű, hanem állandó habitus, alkati adottság. Így lehet valakinek a kedélye derűs vagy humoros, viszont pillanatnyi hangulata éppen rossz. Ebben az esetben azonban könnyebben mulik el a rossz hangulat.

A kedély érzelmeink skálája,; jelenti azt a két végpontot amelyek között érzelmeink mozognak. A kedélyélet két pólusától függ hangulataink mértéke. Ha pl. valakiről tudjuk, hogy nyugodt derűs kedélyű, akkor következtethetünk arra, hogy hangulatai nem hullámoznak erősen és mélypontja nincs nagyon mélyen. Vagyis nem fordul elő, hogy mélységesen rossz kedvű vagy szélsőségesen dühös.

A kedély skálája el is tolódhatik pozitív vagy negatív irányban. Valaki pl. könnyen lehangolható és ezek a lehangoltságok sokáig megmaradnak, rágódik rajta -mint szokták mondani-. Amikor ez a lehangoltság elmúlik, akkor nem lesz szélsőségesen

jó kedvű, hanem átlagos. Ennek a kedélye negatív irányban toldott el.

Azok az egyének, akiknek érzelmi ~~működés~~ skálája igen szélsőséges, könnyen csapnak át egyik hangulatból a másikba, előbbi hangulatukat könnyen felejtik. Ezeknek ösztönélete is nyugtalan. Kedélyükre is azt mondjuk, hogy nyugtalan.

Röviden és szemléletesen tehát úgy mondhatjuk, hogy a kedély jelenti magát az egész hangulati skálát két ellentétes pólusával, a hangulat pedig ennek a skálának egyes fokozatait.

Nem volna a jellem illetve a személyiség fejlődéséről szerzett képünk^{tökéletese} ha a környezetet, mint nevelő tényezőt nem vennők tekintetbe. Nemcsak a szűkebb értelemben vett környezet, vagyis a családi kört, az otthont kell itt nevelőtényezőnek vennünk, hanem a tágabb értelemben vett környezetet is, a vidéket, mindazokat a helyeket, ahol a növendék élt, az országot, melyet hazájának tekint, sőt általában mindazokat az embereket, akikkel az élet folyamán találkozott és velük bármilyen kapcsolatba került.

Azonban nemcsak a környezet van hatással az emberre, hanem az ember, az egyén is a környezetre. Ennek a kölcsönhatásnak aránya mindig az egyéni adottságoktól függ. Mennél erősebb valamely egyéniség, mennél kiválóbb valamely személyiség, annál inkább rányomja saját bélyegét a környezetre. Ezért fordul elő az iskolákban is, hogy egy-egy tanár osztálya sokszor egészen sajátos módon viseli az osztályfőnök személyiségének jellegzetességeit. Mennél hajlékonyabb, nevelhetőbb, jellegtelenebb az egyéniség, annál nagyobb hatással van rá a környezet. De annál kevésbbé beszélhetünk nála jellemről, még kevésbbé személyiségről.

Weszely szerint a környezetnek három tényezője van: 1. a természet, 2. az embertársak, 3. a kultúra.⁴⁶

A környezet részletesebb tárgyalása azonban nem tartozik tárgykörünkbe.

Összefoglalva a következő fogalmak meghatározásait
adjuk:

Ösztön.

Működésükben tudatunktól független, velünk született, célirányos egyszerű törekvések.

Hajlam.

Bizonyos irányú cselekvésekre való készségek, melyek részben természeti alapon, azaz velünk született ösztönök alapján, részben fejlesztés alapján jönnek létre./Wessely/

Készség.

Az elsajátítható ismeretek összége, melyekkel az egyén valamely adott időpontban rendelkezik./Erdélyi/

Képesség.

Az egyéniségnek a külvilág által adott feladatok megoldását pozitív vagy negatív irányban befolyásoló alkati tényezői. /Erdélyi/

Tehetség.

Valamely teljesítmény véghezvitelére képesítő, velünk született, eredeti, lelki és testi hajlam.

Intelligencia,/értelmesség/.

Az absztrakt gondolkodásra, vagyis az elvont fogalomalkotásra, ítéletre, következtetésre vonatkozó általános formai tehetség./Somogyi/

Egyéniség.

A velünk született testi lelki és szellemi tulajdonságok és ezek megnyilvánulásával kapcsolatosan szerzett szokások szervesen összefüggő és ahol meg nem ismétlődő egysége.

Jellem.

Pszichológiai értelemben: akaratí tényekkel meggyilvánuló egyéniség.

Etikai értelemben: erkölcsi eszmények felé fordult és azok megvalósítására törekvő egyéniség.

Személyiség.

Lelkileg és szellemileg kiművelt egyéniség, mely értelmével és akaratával az abszolút értékek felé fordult.

Kultúra.

Az abszolút értékeknek az emberi erő kifejtés útján való realizálása.

Műveltség.

Az egyénnek a kultúrjában/tudomány, erkölcs és művészet/ való részvétel és pedig nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is.

Világnézet.

Élményeinkből lezúrt, érzelmeink, eszményeink és vágyaink által irányított magyarázatok rendje.

Érzület.

Az egyén érzelmi állásfoglalása bizonyos értékekkel szemben.

/Eötvös/

Eszmény.

Magunk elé tűzött célunk fokozott, mintegy felmagasztosult formája. /Pauler/

Hangulat.

Lelkünk általános érzelmi állapota, mely élményeinket színezi és amely ösztöneink és gátlásaink erőviszonyától függ.

Kedély.

Érzelmek állandó kerete, mely alkati adottságaink által
adva van.

Alkat.

Olyan egész, amelyet minden rész szolgál./Noztopi/

Temperamentum.

Az egyéniségnek a külső hatásokra való, főleg érzelmi rea-
gálismódja.

II. fejezet.

Az általános ^a karakterológia és
a grafológia.

A fogalmak tisztázása után most már tovább haladhatunk egy lépéssel kitűzött célunk felé.

A karakterológia, mint a karakterről, jellemről szóló tudomány nem korlátozódik csupán a jellemre, annak vizsgálatára és leírására, hanem feltétlenül ki kell terjesztenie figyelmét az egyéniségre, sőt a személyiségre is.

Ebből rögtön következik az is, hogy nem csupán az erkölcsi értelemben vett jellemet tárgyalja, hanem az egyéniségnek összes vele született - jó és rossz - sőt közömbös - tulajdonságait is igyekszik kikutatni. Továbbá érdekli a karakterológiát a személyiség fejlődése is, minden módzata és lehetősége. Általában a jellemet és személyiséget igazán csak történelmi háttérével együtt ismerhetjük meg.

A karakterológia tulajdonképpen a differenciális lélektanból ágazódott el és részben ahhoz is tartozik. Mind a kettő ugyanis azokat a különbségeket vizsgálja, amelyek az egyes egyedeket az általános képtől megkülönböztetik, vagy amelyek az egyes egyedek között vannak. A karakterológia azonban még szűkebbre határolja körül kutatási területét az előbb vázolt módon.

Erre a célra azonban szüksége van segédtudományokra. Ezek nélkül ugyanis az általános típusalkotáson túl nem tudna jutni. Már pedig nekünk fontos célunk, főleg a revelés miatt, hogy az általánostheológián túl, minél mélyebben tudjunk az egyéniség mélyére jutni, hogy ennek ismeretével a jellem és személyiség fejlődési lehetőségeit is megismerjük.

Ilyen segéstudományok fejlődtek ki a testalkat, mozgás, kézírás arckifejezés vizsgálatából.

Jelen dolgozatunkban csak az írás vizsgálatára terjeszkedünk ki. Ezzel azonban nem akarjuk azt hangoztatni, hogy legjobb módszere a grafológiának van s nincs is más módszerre szükség. Csupán be akarjuk mutatni, miképen lehet felhasználni a tanulók írásait a személyiség fejlődésének megfigyelésére.

Ha ezt a módot használnánk fel egyedül, nagyon könnyen kitennek magunkat annak a veszélynek, hogy egyoldalú ismereteket szereznénk egy-egy tanulóról. Mint ahogy egyoldalú ismereteket kap a pedagógus a tanulóról akkor is, ha csak iskolai viselkedése alapján ítéli meg.

A modern karakterológiában két irányt különböztetünk meg. Az egyik a statikus karakterologia, a másik a dinamikus.¹

A statikus karakterológiának elsősorban a típusalkotás a célja. Összeszedi a megfigyelések alapján az összetartozó testi, vagy lelki, vagy testi és lelki tulajdonságokat. Ezeket osztályozza és ilyen módon típusokat állít fel, azután a egyéneket, aszerint, hogy melyik tulajdonságcsoportból van benne a legtöbb, valamelyik típusba sorolja be. Magától értetődik, hogy ezek a típusok, bár a tapasztalat alapján összeszedett tulajdonságok jellemzik őket, mégis elméleti, tehát inkább ideális típusok, mert a valóságban egyetlen egy emberben sem találhatók meg maradék nélkül. Minden-
kiben van, néha nem csekély számú tulajdonság a másik típusból is.

Több ilyen típusrendszert ismerünk, amelyek más és más szempontból gyűjtik össze az egyes tulajdonságokat a típusokhoz.

Ismerjük a régi pszichologia temperamentum² típusait: szangvinikus, kolerikus, flegmatikus és melankólikus típusokat. Aztán Spranger értéktípusait: teoretikus, esztétikus, gazdasági, hatalmi, szociális és vallási típusait. Kretschmer piknikus,

1. Dr. Zemplén Gy. Jellem és sors a moder karakterológiában.

aszténias, és atléta testalkatoknak megfelelő/ cyklothym /az el-
 30 ~~30~~ testalkatnak megfelelő/ ésschyzóthym /az ^{és aszténias} atléta testalkat-
 nak megfelelő/ lelki típusait. Vannak olyan törekvések, amelyek
 a fejalkat, vagy a kézfej formája alapján állítanak fel típusokat.

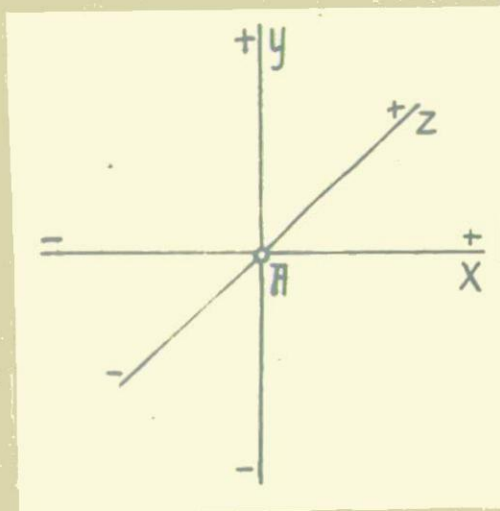
Sokféle szempontból iparkodnak a karakterologia kutatói
 típusokat felállítani. Alapvető hibájuk, vagy mondjuk inkább fo-
 gyatékoságuk azonban az, hogy tulajdonképpen soha sem férkőznek
 az ember közelébe. Mindig bizonyos távolságról nézik, mintegy ki-
 vülről figyelik. De hogy igazi egyénisége milyen, milyen ösztön-
 törekvések iparkodnak benneérvényre jutni, azt a sztatikus karak-
 terologia nem állapítja meg. Már eleve le kell mondania arról,
 hogy minden egyedi jellem maradék nélkül beleférjen valamelyik
 típusba. Viszont azért, hogy valakiről valamilyen tulajdonsá-
 got állapítok meg, pl. hogy érzelmes, vagy ingerlékeny, már típus-
 ba állítottam, mert érzelmes, vagy ingerlékeny ember sok van. Azok
 Azok az emberek tehát, akik ilyen, vagy olyan tulajdonságokkal
 rendelkeznek, típust képeznek annak a bizonyos tulajdonságnak
 szempontjából. Ugyanakkor azonban téves volna azt állítani, hogy
 pl. az érzelmesek, vagy ingerlekenyek típusához tartozó emberek
 összes többi jellemvonásai is azonosak. Legfeljebb következtetni
 lehet bizonyos más tulajdonságok valószínű jelenlétére. Pl. az ér-
 zelmes típusnál a lelkesíthetőségre, szívalángra stb. Igen nagy
 hiba volna azonban azt állítani, hogy az érzelmes emberek sza-
 disták is, mert egy-kettőnél valóban megvolt ez a tulajdonság.

A típusrendszerek, habár csak általánosságban jellemzik
 az embert, mégis értékes megfigyeléseket és szilárd alapot nyújtanak
 a jellemkutatás számára.

A típusalkotáshoz mindig valamilyen előre megválasztott
 osztályozási elv szükséges.² Eköré gyűjtjük az egyes tüneteket,
 amelyeknek mindig lélektani bensőséggel kell rendelkezniük, vagyis

a lélek legmélyén kell gyökerezniök. Ebből mindjárt két dolgot következtethetünk. Először is azt, hogy egészen esetleges tüneteket nem választhatunk alapul valamely típus alakításához, pl. ruházatának színét, vagy valamely sebfeerradást a test felületén. Másodszor azt, hogy lelki tulajdonságokra csak külső tünetekből következtethetünk. Megállapíthatjuk ezt is, hogy minden lelki tulajdonságnak, akár tudatosan fejlődött ki, akár tudat alatt, van valamilyen külső megnyilvánulása. Ez a megnyilvánulás lehet közvetlen vagy közvetett. Közvetlen megnyilvánulás pl. a harag, a düh; közvetett megnyilvánulások lehetnek a pótcselekedetek, amelyekről előző fejezetünkben szóltunk.

A grafológia számára ilyen megnyilvánulása a léleknek az írás, mely szintén közvetettnek mondható. Hogy az írásból a lélek mélyére lehessen következtetni, bizonyos módszert kell alkalmazni. Ilyen módszer a három tengelyes koordináta-rendszerhez hasonló vizsgálati mód az egyes írásjelenségek elemzésére.

Az "A"-nál levő kör jelzi az ember énjét és pedig olyannak, amilyennek önmaga szeretné, amilyennek elképzei, vagy amilyennek szeretné, hogy mások lássák. Képviselői, illetve kifejezői a középső betűk, pl. a. c. e. m. n. o.

Mennél kisebbek ezek a betűk, annál szerényebb, igénytelenebb, jelentéktelenebb az illető; mennél nagyobbak, annál öntudatosabb, önérzetesebb, határozottabb.

Az "x" tengely plusz, mínusz oldala a betűszárak dőltségét és ezzel a társadalomhoz való viszonyát. A plusz irány a társadalom felé való fordulást, a mínusz irány a tőle való elfordulást jelenti.

Az "Y" tengely jelenti a hosszú betűk, pl. b.l.k.j.g. stb. szérainak nagyságát a középbetűkhöz viszonyítva és ezzel együtt a szellemi, vagy testi/ösztönös/igények uralmát. A plusz jelenti a szellemi, lelki igények nagyságát, a mínusz a materiális világ iránti érdeklődést, valamint az ösztöntörekvések erejét is.

A "Z" tengely jelzi a nyomást. Mennél jobban nyomja valaki a tollat vagy a ceruzát, annál jobban közeledik a plusz irány felé és fordítva. A nyomás jelzi az akaratot, szívósságot, zsarnoki, parancsolási készség erejét. Nem mérhető, csak a vonalak vastagságán vehető észre.

Mindaz azonban csak nagy általánoságban van így, mert az írás egyes jelenségeinek elbirálása még számos más jelenség figyelembevételével történik meg. Az egyes jelenségeket soha sem szabad egymagukban a többiekől elkülönítve elbirálni. Ez hallatlan tévedésekre vezetne.

Mindazonáltal ez a térbeli koordináta-rendszer már az elemzés kezdetén bizonyos tájékoztatást ad az elemzés menetére vonatkozólag.

A dinamikus karakterológia már nem annyira típusalkotásra törekszik, mint inkább arra, hogy minél mélyebben láthasson bele az egyéniség mélyére és megállapításaiból a jövő lehetőségeire következtethessen.

Freud lélekellenzései alapján különösen a szexuális ösztönkör felé fordította a figyelmet és azoknak döntő szerepet tulajdonított az ember életében. Klages nem az alkati tulajdonságokat tarja a karakterológiai megismerés legbiztosabb eszközének, hanem a lélek, az ösztönök, legtöbbször nem tudatos megnyilvánulásainak megfigyelését. Ilyen megnyilvánulások a mozdulatok, pl. a ^{lap}kapcsolat, az arcjáték, nevetés, írás stb.

3. ~~Rövidítés~~
Hozzá kell tartani, hogy van egy graphodynamnak nevezett eszköze, amellyel a nyomást mérni lehet, de nem a meglévő írásban, hanem írás közben méri.

A dinamikus Karakterologia legvégső alapja, amiből kiindul és amiből a sorsra vonatkozó következtetéseit levonja az ösztönalkat.

Mi Magától értetődik, hogy az ösztönalkat nem mint legfőbb irányító szerepel az ember életében, hanem a szellemi én szabad választása tartja korlátok között. Tehát az ember sorsa nemcsak a vele együtt született ösztönalkattól függ, hanem a szellemi én-jének választásától is. Tény azonban az is, hogy a szellemi én szabad választását az ösztönök gyakran erősen befolyásolják. Mennél kevesebbé van kifejlődve ez a szellemi én, vagyis mennél kevesebbé mondható valaki személyiségnak vagy jellemnek, annál jobban jutnak érvényre az ösztönök. Innen magyarázható annak a sors-fogalomnak akarati elhatározásainktól való függetlenségének hite.

Hogy mélyen viszonyban vannak az ösztöntörekvések és a szellemi én, vagyis hogy mennyire tudja a szellem, általában az emberi lélek az ösztönöket befolyásolni, korlátok között tartani, szublimálni, azt az iráselenzésből meg tudjuk állapítani.

Míg azok a cselekedetek, szokások, melyek begyakorlottságuknál fogva nem igényelnek már teljesen odairányított figyelmet, erősebben állnak az ösztöntörekvések hatása alatt. Ezeknek a cselekedeteknek az irányítását egy nem tudatos gondolkodás veszi át. Értelmeseknek kell őket mondanunk, habár nem tudatos gondolkodásunk kíséri őket, tudatosaknak viszont nem mondhatók egészen, mert egyáltalában nem, vagy csak nagyon keveset figyelünk oda. Ha ugyanis jobban odafigyelünk, akkor gyakran eltévesztjük. Gondoljunk csak azokra a munkásokra, akik egy bizonyos gép kezelésére gyakorolták be magukat, vagy amikor egy kívülről tudott szöveget mondanunk könyv nélkül. Mihelyt odafigyelünk, elveszítjük a szöveg folytatását.

Az írás művelete is egy ilyen begyakorolt mozgásoknak sorozata./ezt persze nem az irni tanuló elemistákra, vagy a nagyon ritkán író emberekre kell értenünk, hanem azokra, akik elég gyakran irnak. Tehát a középiskolásokra is./ Nem arra figyelünk az írásnál, miképpen alakítsuk betűinket, hanem arra a gondolatra, amit le akarunk írni. A gondolat, amit leírunk, a tudatos gondolkodás eredménye, a betűk, amiket alakítunk, ennek a begyakorlott,reflexszerűvé vált, tehát fokozottabban az ösztönök befolyása alatt álló mozdulatsorozatnak az eredménye.

Mennél inkább összpontosul a figyelem a leírandó gondolatra, annál inkább terelődnek el az írás műveletéről és annál természetesebb lesz az írás képe.

A grafologusok szerint annál inkább benne van az ember egyénisége egy-egy írásban, mennél önkéntelenebbül történik az írás, vagyis mennél kevésbé gondol magára az írásműveletre. Általában azt szokták mondani, hogy akkor ismerhető meg valaki legjobban, amikor önfeledten cselekszik és nem gondol arra, hogy valaki nézi.

Elvitathatalan tény, hogy az íráselemzés a karakterologiai megismerés egyik fontos eszköze. Viszont elbizakodottság volna, ha azt mondanák, hogy a legfontosabb eszköze. Igaz ugyan a grafológiával meg lehet ismerni az egyéniséget, sőt jellemmé, személyiséggé fejlődését, mégis jól meg kell gondolnunk, ha valakiről igaz lelki képet akarunk adni írása alapján. Ugyanannak az egyénnek írása ha még oly állandó is, más lesz nyugodt, megelégedett lelkiállapotban és felizgatott, vagy gondterhes közülmények között.

Tudjuk, mások lelkébe közvetlenül nem láthatunk bele, csak külső megnyilvánulásiból tudunk belső énjére következtetni. Külső megnyilvánulás pedig nagyon sok van. Ezeket mind figyelembe kell venni. Erre azonban az íráselemzés egyedül nem elég.

Mégis a grafologia nagyon sok olyan belső tulajdonságot tár fel, amit külső tulajdonságok megfigyelésével nem, vagy csak nagyon nehezen és bizonytalanul tudnánk megismerni.

Sőt meg lehet ismerni a grafológiával olyan hajlamokat is, melyek a szellemi én állandó elayomottsága alatt állnak és kedvező esetben soha nem jutnak felszínre, viszont kedvezőtlen esetben váratlanul kitörnek.⁴

Kétségtelen dolog, hogy az ember egyéniségének van egy állandó, változatlan magja, amely már a csecsemő korban is megnyilvánul. A sorsanalízis tanítása szerint ezt ösztönalkatnak nevezzük. De van egy változó része is, amely a nevelés, a környezet a külső események hatása alatt áll és ezek változásával szintén változik. Amit a nevelés, az önnevelés és a külső tényezők az egyéniségből faragnak, azt nevezzük jellemnek, személyiségnek.

Ezek az átalakítások, a külső változások csak a legbelső mag, az egyénnek legmélyén levő egyéniség-mag irányában történhetnek.

A személyiség, ill. a jellem változatlan részét, az egyéniséget, az ösztönalkatot feltalálni, illetve a változásoktól megkülönböztetni nagyon nehéz feladat, mert "az ember jellemének alapvető tulajdonságai nem mindig nyilvánulnak meg a maguk eredetiségében. A külső körülmények sokszor annyira módosítják ezeknek megnyilvánulását, hogy rájuk sem lehet ismerni. Az alaptulajdonság sokszor megmaradhat, de⁵ ha a külső körülmények állandóak, nincsen alkalmuk érvényesülni." Ezért nehéz az egyéniséget, az alapvető, a változatlan részt megtalálni. Ámbár mindenki jellemének megfelelő módon cselekszik még a jelentéktelen dolgokban is, úgyhogy sok esetben meg tudjuk mondani, hogy adott helyzetben mint fog valaki viselkedni. Mégis gyakran fordul elő, hogy valaki nem úgy cselek-

4. Erre vonatkozóan mélyre ható gondolatokat ad I. Klug: Tiefen der Seele.

5. Bognár C. Lélektan és nevelés. 124. és Pszichologia. 266. A nevelőhatás lélektana. M. pedagógia. 1934.

szik. Sőt pont ellenkező módon. Ilyenkor azt mondjuk, hogy lelki rövidzárlat történt. Valahol a lelke mélyén, a lelki rétegződés⁶ - ahogy szokták mondani - törést szenvedett. Pedig lehet, hogy csak mi ismerjük őt rosszul és csak egy gátlás, egy elfojtás szűnt meg arra a pillanatra. A külső körülmények hatása oly erős volt, hogy az ösztöntörékvések váratlan erővel törték ki.

A grafológiának és ezzel együtt a karakterológiának⁷ is nemcsak a "leszármazotti" tulajdonságokat, hanem a legmélyebb réteget is, az egyéniséget fel kell kutatni. Sőt lehetőleg meg kell találnia az összefüggést is a külső megnyilvánulások és az eredeti ösztönszükségletek között.

Mindazonáltal bármennyire is mélyen bele tud látni a grafologia az egyéniségbe, mégsem állithatja magáról, hogy minden esetben megtalálja az egyéniség magvát, a változatlant. Ez csak abban az esetben volna lehetséges, ha ugyanannak az embernek különböző korszakaiból származó írásokat összegyűjtené és elemezné. Ha mindegyik írásban ugyanazok a jelenségek volnának találhatóak, akkor lehetne csak ennek megfelelő alaptulajdonságra következtetni. Pl. egy lobbanékony, ingerlékeny alaptermészetű ember önuralommal annyira féken tarthatja ezt a tulajdonságát, hogy környezete nyugodt, türelmes és "erős" idegzetű embernek ismeri. A megfékezett alaptulajdonság azonban elárulódik az írásban. Az illető átváltozik gyors élettempójúvá, zajos életet szerető mozgékony emberré, aki gyakran türelmetlen és rossz kedvű.

Az ilyeneknél szokott előfordulni a lelki rövidzárlat, mert lobbanékonyasága állandó éberséget kíván az egyéntől. Egy nagyobb túlterhelés rögtön kiváltja a lelki rövidzárlatot.

Vagy pl. egy "hy" ösztönszükséglettel rendelkező egyén nem talál alkalmat a szereplésre, vagy pláne háttérbe szo-

6. Bognár C. lélektan és nevelés. 129.

7. u.o. 124.

ritják, mellőzik. Lehet, hogy dologkerülő, felületes ember lesz belőle, vagy esetleg más, talán haszontalan alkalmat keres ösztönzéséglleteinek levezetésére. Ez a keresés esetleg eleinte nem is tudatos, csak később válik azzá, sőt fokozódhat daccá is. Nőknél a szereplésvágy kielégítetlensége "hiszterikus jeleneteket eredményezhet.

Egy ^{rés} ~~írásból~~ vagy ugyanannak az embernek több írásából, amelyek között csak egy-két év időbeli különbség van, nem lehet teljes bizonyossággal valamely alaptulajdonságra következtetni. Viszont nagyon könnyen megtörténhetik, sőt szükségképpen meg is történik, hogy a felsorolt tulajdonságok között valamelyik az "alapjellemhez" tartozik.

Mint említettük, a karakterológiának több eszköze van mások egyéniségének megismerésére. Viszont minden egyes alkalommal, mikor valakinek egyéniségéről, jelleméről személyiségéről képet akarunk alkotni, nemcsak az illetőkről alkotunk képet, hanem saját magunkból beleviszünk ebbe a képbe. ⁸ Vagyis a legtárgyilagosebb képben is belekerül bizonyos szubjektív vonás.

A grafológiában ez úgy hangzik, hogy a grafologus minden írásban elsősorban saját egyéniségének megfelelő vonásokat fedezi fel és csak azután, hosszabb elmélyedés eredményeképpen a többit. Ezért van az, hogy, ha ugyanarról az írásról több grafologus készít elemzést, azok bizonyos eltérést fognak mutatni. Pl. egy erősebb szexualitású grafologus elsősorban a sexualitás jegeit fogja felismerni és azokról első helyen mond véleményt. Míg egy szellemi, lelki beállítottságú grafologus ilyen természetű jellemvonásokat fogja kiemelni és a sexualitásra vonatkozóakat csak mellékesen, említi.

Ezért kell a grafológiában is objektív megismerést eredményező módszert keresnünk, hogy ne csak intuitív módon ismerjük meg mások jellemvonásait, hanem azokat a megállapításokat, 8. Bognár C. Lélektan és nevelés. 122.

amiket az írásból tettünk, meg is tudjuk okolni. Az intuitív megismerés nagyon hasznos, a tudomány minden ágában komoly eredmények kiindulása lehet, de önmagában igen nagy tévedésekre vezethet.

Az általános karakterológiában az egyéniség megismerésének legegyszerűbb módszere a leíró jellemzés⁹. Itt nem magukat a tulajdonságokat ismerjük meg közvetlenül, hanem a külső viselkedésből, a cselekedetekből következtetünk rájuk. A legtöbb cselekedetet azonban többféleképpen lehet értelmezni. Amit az egyik szerénységnek lát, a másik előtt alamusziségnak tűnik fel. A tiszteletkereső embert sokan zúgorinak mondják. Továbbá senkinek sem mindig egyformák a cselekedetei. Aki egyszer jó volt, más alkalommal rossz lehet. Az ember folytonosan változik, cselekedeteinek vizsgálatát csak életének végén zárhatnók le, csak akkor lehetne róla végleges ítéletet mondani.¹⁰ Ha egy embert igazán meg akarunk érteni,¹¹ akkor egész élettörténetét ismernünk kellene. Ezért van az, hogy pl. egy író, vagy jobban mondva irodalmi alkotásait megérteni csak úgy tudjuk, ha élettörténetét is áttanulmányozhatjuk.

A leíró jellemzés nem ad összefüggő képet az egyéniségről, hanem típusba sorol.

Az emberismeret másik módja a lélekelenzés. Ez főképpen arra támaszkodik, hogy önkénytelen, látszólag nem sokat mondó megnyilvánulások gyakran elárulják a tudattalanban levő mozzanatok.

Ez már inkább keresi az összefüggéseket az egyes belső tulajdonságok között, azonban gyakran önkényes magyarázatok miatt téves képet alkothat a lélekelenző az egyénről.

9. Bognár C. Lélektan és nevelés. 122.
Biol. u.o.

11. u.a. 140. és Spranger: Lebensformen 439. "Wir verstehen den Charakter ganz nur aus der Lebensgeschichte. Aber die Lebensgeschichte wird uns zu einem verständlichen Zusammenhang erst, wenn wir mindestens einige feste Punkte des Charakters besitzen".

A harmadik módszer a kísérlet különböző tesztek és feladatmegoldások segítségével. Ez abban különbözik a leíró jellemzéstől, hogy amíg ez valakit az önkéntelenül adódó helyzetekben figyel meg, addig a kísérletnél az egyént mesterségesen előállított helyzetekbe állítjuk, bizonyos körülmények közé és így figyeljük meg miképpen viselkedik. Ezek eredménye is, mint ahogy a leíró jellemzése mozaikszerű, vagyis nem keresi az egyes tulajdonságok összefüggését. Teljes biztonságot ez sem nyújt az egyéniség megismerésében, mert ugyanabban a helyzetben más alkalomkor más-más módon reagálhat az egyén.

Nézzük most mi a grafologia módszere.

Itt a vizsgálatok kizárólag az írásra terjednek ki. Ennek megfelelően alakult ki a módszere is. Ez a módszer azonban nemcsak grafologiai ismereteket követel, hanem egyébként is jó megfigyelőképességet, főleg az emberekre vonatkozólag. Azonkívül állandó önmegfigyelést, pszichologiai, főleg karakterologiai ismereteket. Az ön-és másmegfigyelést egyébként minden karakterológiával foglalkozó kutató számára elengedhetetlen feltételnek kell mondanunk.

Valamely írás elemzésénél legelső teendő az u.n. formaszintvonal megállapítása. Ez rendszerint nem szokott mindjárt tudatos lenni, hanem az egész írásképről szerzett első benyomás. Tulajdonképpen itt van leginkább szerepe az intuíciónak. Ettől a formaszintvonalától függ az összes írásjelenségek magyarázata. Mint ahogy valakinek külsőjéről szerzett első benyomásunk befolyásolja egész véleményünket, amit viselkedéséről, cselekedeteiről alkotunk, ugyanugy ez az összbenyomás is az írásról alakítja a részletekre kiterjedő ítéleteinket. A formaszintvonal tehát szubjektív értelemben az írásról szerzett benyomásunk, objektív értelemben pedig magának az írásnak összképe.

A következőkben, amikor formaszínvonalról beszélünk, ez utóbbi értelemben használjuk. A másikat pedig egyszerűen ösztönbernyomásnak mondjuk.

A formaszínvonalból lehet első sorban a személyiség kifejlődésének fokát megállapítani, illetve azt, hogy az írás tulajdonosa nem jutott el a személyiséggé való fejlődésig.

Előbbi fejezetünkre emlékezve tudjuk, hogy a személyiség a legmagasabb, főleg lelki és szellemi fokra felemelkedett egyéniség.¹² Ennek a kiművelődöttségnek feltétlenül meg kell látszania az írás általános képén: az elrendezettségen, a betűalakításon, a sebességen és nyomáson a sorok egymáshoz való viszonyán és irányán és még sok más, jelentéktelennek látszó jelenségen.

A formaszínvonal megállapítása, illetve fokozati sorrendbe való sorolása a legnehezebb feladat, mert szinte egészen intuitív módon történik. Ha viszont ennél az intuitív megismerésnél maradnánk, akkor nagy hibát követnénk el. Mellette a módszeres vizsgálatnak elégedhetetlen szerepet kell adnunk. Viszont ha csak a módszeres vizsgálatra hagyatkozna a grafologus, akkor meg az életközelség hiányozna könnyen az elemzésből. Hiszen még a legegyszerűbb egyéniség is oly sok változatosságot, rejtelmet és - mondjuk úgy - meleg életet áraszt szét, hogy azt száraz módszerrel vizsgálni nem lehet. Hát még egy jellem vagy / sze-¹³ mélyiség fokozottabban gazdag belső életét.

A formaszínvonalról még a következő fejezetben szólni fogunk.

12. "Die Schrift ist der Ausdruck der Persönlichkeit des Menschen, seiner Eigenart, seines Temperamentes. Dr. A. Heinrich: Erkennung des Krankensitzes aus der Handschrift. Die Umschau. 1937.
13. "Das intuitive Schriftdeuten kann nur auf der Grundlage einer entsprechenden Bagabung geübt werden. Der Methodiker zerlegt die Handschrift in ihre Einzelmerkmale und folgert aus ihnen auf streng logischen Wege die der Schrift entsprechenden Charaktereigenschaften.

i Die Aufstellung eines guten Charakterbildes erfordert neben Intuition, oder Intuition und Methode gepaart, stets/ die künstlerische Fähigkeit zur Darstellung. Bernhard Schultze-Naumburg: Ist die Grafologie eine Wissenschaft?

A formaszínvonal megállapítása után következnek a többi írásjelenségek::

1. az írás sebessége.
2. az írás dőltsége,
3. az írás nagysága,
4. a szárkülbömbözet,
5. a nyomás,
6. a szabályosság és arányosság,
7. a vonalvezetés,
8. a betűkötés,
9. egyéb esetleges jelenségek.

Az egyes írásjelenségek alapján történt megállapításaink azonban nem történhetnek egymástól függetlenül, hanem mindig a többiekkel összehasonlítva, összeegyeztetve kell megállapításainkat megtennünk és mindig a formaszínvonalat szem előtt tartanunk. Röviden szólva meg kell keresnünk az egyes jelenségek, illetve a nekik megfelelő tulajdonságok között az összefüggéseket.

^b
I r o d a l o m .

Bendetz Móríc: A grafologia tankönyve. 1935.

Benedek István: Ösztön és bűnözés. 1943.

Biró József: A modern grafologia. 1943.

Boda István: A személyiség szerkezete és kísérleti vizsgálata.

M. pszichológiai szemle 1937.

" " Lélektan és karakterologia. M. pszichol. szemle. 1933.

Bognár Cecília: Pszichikai kauzalitás. M. pszicho. szemle. 1929.

" " Gyermekpszichologia és pedagogia. 1930.

" " A nevelőhatás lélektana. M. pedagogia. 1934.

" " Pszichologia. 1935.

" " Tanártípusok. M. pedagogia. 1937.

" " Diáktípusok. " " 1938.

" " Szülőtipusok. " " 1939.

" " Mi és mások. 1941.

" " Lélektan és nevelés. 1943.

br. Brandenstein Béla: Etika. 1938.

Buzás László: A nevelőtanár lélektana. 1939.

Bühler-Várkonyi: Az ifjúkor lelki élete. 1924.

Bühler, Charlotte: Praktische Kinderpsychologie. 1937.

Cser János: Korszerű magyar lélektani és nevelésügyi tanulmányok. 1936.

Dékány István: Az emberi jellem alapformái. 1932.

Erdélyi Mihály: A pszichotechnika alapkérdései. 1936.

Dr. Fraatz, Paul: Neurasthenie, Hysterie u. Psychopathie.

Die Umschau. 1933.

Halasy Nagy József: Az ember lelki élete. 1943.

Dr. Hansen, Wilhelm: Die Entwicklung des kindlichen Weltbildes. 1938.

dr. Heinrich, Adolf: Erkennung des Krankheitsitzes aus der handschrift. Die Umschau. 1937.

Hermann Imre: Az ember ősi ösztönei. 1943.

Hizsér László: Átöröklés mint végzet.

Dr. Imre Sándor: A személyiség kérdése. 1926.

" " Neveléstan: 1930.

Kecskés Pál: A moderna lélektan és a skolasztika. 1930.

Kemenes Illés: A környezet és az iskolán belső élete. M. pedagógia 1938

Kerschensteiner, Georg: Die Seele des Erziehers u. das Problem
der Lehrerbildung 1930. ^{/3}

Klages, Ludwig: Grundlagen der Charakterkunde. 1928.

" " Handschrift u. Charakter. 1928.

Klug, Ignaz: Die Tiefen der Seele. 1927.

" " Willensfreiheit u. Persönlichkeit. 1940.

Kretschmer, Ernst: Geniale Menschen. 1929.

" " Körperbau u. Charakter. 1936.

Maklái Sándor: Magyar nevelés, Magyar magyar műveltség. 1937.

Masazi Ferenc: Bevezetés a középiskolai nevelésbe. 1936.

Müller-Freienfels, R.: Psychologie der Kunst. I-III. 1923. ^{/3}

Nohl, Hermann: Charakter u. Schicksal. 1938.

Novszópi László: M Jellemlátás, jellemigézés. 1935.

" " Leleki többszólamúság és lelki megfeszültség a
társadalomban. M. pszichol. szemle 1937.

" " A fiatalok életfelfogása és az életfelfogás nevelése.
M. pedagógia. 1938.

Pauler Ákos: Az etikai megismerés természete. 1907.

Peters, Wilhelm: Vererbung geistiger Eigenschaften u. die psychi-
sche Konstitution. 1925.

Dr. Prohászka Lajos: Az oktatás elmélete. 1937.

Románó G. Klára: Az iráskutatás irányelvi és a Grphodya és
alkalmazási lehetősége. M. pszich. szemle. 1933.

Róder Pál: Az értelmi nevelés középiskolai feladatai. M. pedagógia.
1939.

- Róder Pál: A tanuló lelki alkata és a szelekció. M. pedagogia. 1940.
- Dr. Salgó Sándor: Önismeret, emberismeret. 1940.
- Schulzke-Naumburg, Bernhard: Ist die Graphologie eine Wissenschaft?
Die Umschau. 1937.
- Schütz Antal: Charakterologia és az arisztoteleszi metafizika. 1927.
- Sebes Gyula: Az életre való nevelés. 1940.
- Soltész István: Emberismeret az írásból.
- Somogyi József: Tehetség és eugenika. 1934.
- " " Eugenika és etika. 1934.
- Spranger, Edward: Psychologie des Jugendalters. 1928.
- " " Lebensformen. 1936.
- Dr. Stern, Erich: Der Seelenarzt. Die Umschau. 1933.
- Tumirz, Ottó: Die Reifejahre. I-II. 1927.^{1/2}
- Torjay Dezső: Az élmény lélektana és szerepe a nevelésben. 1938.
- Várkonyi Hildebrand: Karakterologiai kérdések. 1927.
- " " A cselekvés elenzése. M. pszichol. szemle. 1935.
- " " A lelki élet zavarai.
- " " A gyermek testi és lelki fejlődése. 1942.
- Venzner, Gerhard: Der Kopf, der Charakter.
- Wesely Ödön: Bevezetés a neveléstudományba. 1932.
- " " A korzerű nevelés alapelvei. 1937.
- Dr. Wolff, Werner: Das Unbewusste der Handschrift im Experiment.
Die Umschau. 1936.
- Zemplén György: Jellem és sors a modern karakterológiában. 1943.

III. f e j e z e t .

A tanulók írásainak elemzése pedagógiai és karakterológiai szempontból itélve.

Ha a középiskolások írásainak elemzését pedagógiai és karakterológiai szempontból nézzük, akkor először meg kell állapítanunk, hogy tulajdonképpen mit is akarunk egy-egy tanuló írásának elemzése által megtudni, másodsor meg kell állapítanunk azt is, hogy egyáltalában mit tudhatunk meg ezekből az elemzésekből.

Mindenek előtt el kell ismerünk, hogy az íráselemzés a tanulók egyéniségének, fejlődő jellemének elbírálásában csak kiegészítő szerepet játszhatik. De ha meggondoljuk, hogy a jellem megfigyelésében az iskolai élet folyamán meglehetősen kevés eszköz áll rendelkezésükre, akkor el kell ismerünk az íráselemzésnek, mint megfigyelési eszköznek jogosultságát.

Szellemi fejlődés szempontjából négy korszakot különböztetünk meg a középiskolás tanuló életében.

Nem az életév szerint osztjuk el az egyes korszakokat, hanem az iskolai közösségbe való bekapcsolódása szerint. Megerősíti ezt a felfogásunkat az a tény is, amit az élet minden tényleg tapasztalunk, hogy a környezet nagyobb befolyást gyakorol az emberre, mint azt első tekintetre gondolnánk. Gyakran hallhatjuk pl. a szülőktől mennyire megváltozott a fiuk, amióta gimnáziumba jár. Vagy milyen átalakuláson szoktak átmenni az első cserkész tábor alatt a fiuk. Az ételben válogatós, a házimunkákat nem szerető fiu a tábor után minden ételt megesszik és szívesen segít az ottani munkákban. A környezet nagyobb nevelőhatását említi Noszlopi is.

Nem lehet elvitatni, hogy valamely iskola szelleme, ez az irracionális tényező, amelyet tehát nem lehet megragadni, csak átélni, amelyet a régi romaiak *genius loci*-nak neveztek annál jobban áthatja a tanulókat, minél fiatalabb korban kerülnek abba az iskolába és minél tovább élnek annak - mondhatjuk - zörtkörű világát. Minél egységesebb és határozottabb tehát valamely iskola szelleme/és ez a tanárikar szellemétől függ/ annál mélyebb hatást gyakorol magára a tanulóra is.

Visszatérva a tanuló iskolai életének korszakaira, a következőképpen osztjuk be őket:

I. osztályoz korszak.

A tanuló még gyermekes módon nyilvánul meg fellépésében, még nem ismeri az új iskolát, osztálytársait, tanárait. Minden az újság erejével hat rá, de már komolyodó és tudatosan igyekszik beilleszkedni az új környezetbe.

Nagy tisztelettel néz a felsősökre, büszke arra, hogy ugyanolyan sapkát hord, mint a nagy fiúk.

Tanulásában még a játékos elemista módszer hatása alatt áll és egyik-másiknál több hónapba kerül míg megszokja a középiskolai tanulmányokhoz szükséges komolyabb és nehezebb szellemi munkát. Különösen hat rá az is, hogy minden tantárgyat majdnem más-más tanár tanít.

II -IV. osztályos korszak.

Ebben a korszakban már "teljes joga" régi diáknak érzni magát a tanuló. Már otthonosan jár az iskolában, ismeri az összes tanárokat. Már tudja, hogyan kell alkalmazkodni tanáraihoz, sőt ismeri gyöngéit is. Az elsősöket az öregebbdiák fölényességével kezeli a másodikos is és úgy beszél róluk, mint "kisdiák"-ról.

Ez a fejlődés tart egészen a negyedik végéig. Ebbe a korszakba esik bele sok tanulónál a kamaszkor eleje is. Az egész

korszakot az alsóosztályos mivolt tudata hatja át. Ennek hangsúlyozása az iskola életében gyakran elő is fordul.

A negyedikben többször történik említés a szelekcióról és különösen a gyengébb tanulóknál, akik tovább akarnak menni, ez bizonyos osztályozó erővel hat, hogy legalább azt az alsó mértéket éri el, amivel még bejuthatnak az ötödikbe. A jobb tanulók pedig bizonyos magabizással veszik tudomásul, hogy őket biztosan fel fogják venni a következő évben is.

Többeknél érlelődik meg az elhatározás, hogy más intézetbe, kereskedelmibe, liceumba, vagy más szakirányú középiskolába megy át.

Ugyancsak ebben a korszakban alakul ki észrevehető formában az "osztályszellem" is.

Ez az osztályszellem igen nagy mértékben az osztályfőnök személyiségének hatása alatt fejlődik ki. Ez az osztályszellem, ha jó irányu, erősen fékezőleg hathat azokra a fiukra, akik egyébként inkább más utakat járnának egyénileg. Ez természetesen fordítva is áll.

Ebben a korszakban jutnak fokozatosan megnyilvánuláshoz és érvényesüléshez a "vezetőegéniségek" is az osztályban. Vezetőegéniségeknek mondjuk őket, bár nyugodtan vezetőjellemeknek is mondhatnánk, mert már a másodikban is észrevehetőek bizonyos jelei az önevelésnek. Mivel azonban ez a vezetőrátermettség leginkább a szuggesztív erőn alapszik, amely inkább az egyéniség veleszületett tulajdonsága, megmaradnak a vezetőegéniség elnevezésénél. Annál is inkább, mert a vezetőjellem elnevezés inkább erkölcsi értelmű. Már pedig a vezetőegéniség az osztályban nem miadig erkölcsileg is kiváló egyén. Sőt tanulásban sem okvetlenül az elsők között van.

Szerencséseje az osztályfőnöknek, meg az osztálynak is, ha az ilyen vezetőegéniségek egyuttal értékes tanulók is. Akik

nemcsak "imponálnak" osztálytársaiknak, hanem az értékek irányában is hatni tudnak osztálytársaikra. Ez a vezetés persze ebben a korszakban még nem mondható tudatosnak, a leggyakrabban egész jelentéktelennek látszó dolgokban nyilvánul meg. Mégis számottevő tényezőnek kell vennünk.

Azt mondhatnánk, hogy ezek a vezetőegyénségek, mintegy segitőtársai az osztályfőnöknek az osztályszellem kialakításában.

V-VII. osztályos korszak.

Itt már belekerül a tanuló öntudatába a felsős ~~személy~~ mivolt. Az ötödik osztályba már megkevesbedett számmal kerülnek be. A negyedik és ötödik közötti nyári vakáció is rendszerint elég nagy átalakulást szokott hozni nemcsak növekedésben, hanem szellemileg és lelkiileg is.

Ha iskolatípust változtatott a tanuló, akkor minden igyekezetével tudatosan igyekszik az új szellembe illeszkedni. Ez maga is elég nagy átalakulást szokott benne tenni.

A serdülőkor már erősen rányomja bélyegét egész lényére. Mivel már fölsősnek tudja magát, megkívánja, hogy komolyan vegyék és ha ezt nem kapja meg, ez elkeseríti és dacossá teszi. Viszont még mindig nem találja meg azt a külső viselkedési formát, amelybe beleilleszkedhetne, és amely által a komolyba vevést kiérdemelné. Fellépése darabos, hanghordozásában bizonyos nyersség van, és egész viselkedés^en meglátszik a kiegyensúlyozatlanság. Ez szokott a legtöbb szülőnek gondot okozni és ez szokta legtöbb esetben ellene fordítani az emberek véleményét.

Az osztály is mintha széthullani látszanék, mintha a tanulók minden komoly érték iránt érzéketlenek lennének.

Pedig tulajdonképpen itt érlelődnek meg a tudatos érték felé-fordulások, de sajnos a tudatos alakoskodás is.

Sok körültekintésre és türelemre van szüksége ebben az időben az osztályfőnöknek, hogy ki ne ejtse kezéből az osztályt.

Érdekes megnyilvánulása ennek a korszaknak a tanulók részéről az is, hogy a felső osztálytermek helyét bizonyosképpen tekintélyeseknek tartják, különösen, ha ez a hely évekig állandó marad. Leginkább áll ez a két utolsó osztályterem helyére, amelyet az alsósok mindig kíváncsisággal és némi tisztelettel figyelnek.

Mire a hetedik osztály végére ér a tanuló, megtörténik az átalakulás lelkileg és testileg is és komoly előkészületbe kezd a nyolcadikas élethez, amelyhez egyre közelebb érzi magát. A hetedikben is már feléfelébred benne a végy, csak már túl lennék az érettségin.

Sok fiú ebben a korban már a felnőttek társaságába MM is bele-belekerül, különösen, ha szülei nagyobb társasági életet élnek. Ugyancsak nagyobb érdeklődést kezd tanusítani a másik nem képviselőivel szemben is. Ez ugyan előfordul alsósoknál is, de itt ez tudatosabb és konkrétebb.

VIII. osztályos korszak.

Ez az utolsó év a középiskolás életben, amelynek végén az érettségi vizsga következik. Az egész év hangulatát és szellemét ez a nagy tény hatja át. A tanuló ebben a korszakban már túljutott a kamaszkor nehézségein és nyugtalanságain. Legtöbbször újra felleadült a tanulásban, modora is kezd már simább lenni és öltözködésében is gondozottabb.

Az osztályvezetlem a vezetőegyeniségekkel az élén itt nyilvánul meg a legprezansabban és az osztályfőnökkel szemben különösen, ha alsóskoruk óta vezeti őket, szinte bizonyos baráti viszonyban állóknak érzik magukat.

És valóban jó is, ha az osztályfőnök ezt a baráti viszonyt igyekszik kialakítani önmaga és osztálya között. Jó nevelő-

eszköznek bizonyult ez. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy bizalmaskodásoknak, tekintélyt alácsó viselkedésnek szabad teret engedjen. Az osztályfőnök egyéniségének kell olyannak lenni, hogy tekintélyt tartson és tiszteletet parancsoljon.

Az alsósok mindig érdeklődéssel néznek a felsősükre, különösen a nyolcadikosokra és önkéntelenül utánozzák őket. A nyolcadikosok viszont bizonyos fölényes leereszkedéssel bánnak velük. Egyik-másik azzal akarja tekintélyét megazeroszalni, hogy egykettőre megüti a kisfiút. Másik meg csendes közönnyel "megligálja" a kicsinyeket. Viszont vannak olyanok is akik szívesen eljátszodoznak velük. Mindenképpen azonban elvárják, hogy az alsósok előre közödjének nekik és ha tehetik ezt szóvá is teszik az illetékes osztályfőnöknek, ha a közönség elmarad.

Nagy tekintélyt szokott adni a nyolcadikosoknak, de más felsősnek is valamely sportágban való kiválósága. Érdekes megfigyelni egy egész intézet ifjúságának lelkesedését egy-egy ilyen kiváló sportteljesítmény alkalmával.

Ez volna röviden az egyes korszakok jellemzése. Nem az életkoron van itt a hangsúly, hanem inkább a környezetnek a tanulók szellemi és lelki fejlődésére való hatása. Itt újra utalunk Noszlopi felfogására.

Nagyjából azonban mégis megegyezik az életkor szerint való beosztással. Tapasztalatunk szerint azonban a személyiség fejlődése szempontjából a középiskolás tanulóknál ez a beosztás látszik leginkább reálisnak. Az átmenetek természetesen nem oly élesek, mint amilyen egy-egy osztálynak lezárása. Az is igaz, hogy minden nyári szünet nagyátalakulást hozhat a tanuló

1. "Egyéniségünk a saját növekedéséhez és gazdagodásához a lelki táplálékot talán még nagyobb mértékben veszi fel a társadalmi környezetből, mint önmagából. Az egész szellemi életet a társadalom közösségi szellemének közönszheti, amelybe beleszületett és amely döntő módon rányomja bélyegét." Lelki többszólamosság..... M. pszich. szemle. 1937.

is Atörnyűbb. Kérdetben a cirkus
keletkezés, amely a Polarissus és
érintetű, ahol a bolotov az
tűzre táplálja és a tűz kintelen
más is egy másik a cirkus

2. ábra.

lelki fejlődésében. Ezt az átalakulást határozottan észre is lehet venni az új iskolaév elején, különösen akkor, ha valamelyik tanulót hosszabb ideig nem láttuk.

Régi pedagógus tapasztalat, hogy tanítványainkat játék közben, kirándulás alkalmával, sőt közben ismerhetjük meg legjobban. Ilyenkor önfeledtebb, felszabadultabb a viselkedésük, jobban nyilvánul meg egyéniségük.

Előfordul azonban gyakran, hogy valamelyik tettük vagy a tettek egész sorozata, tehát viselkedésük érthetetlen előttünk. Ha az ilyen tanulók írását elemezzük megtalálhatjuk az értelmét. Ilyenkor össze kell vetnünk a tanulóról szerzett külső benyomásunk, tapasztalatunk eredményét az íráselemzés eredményével, sőt régebbi, esetleg több évre visszamenőleg szerzett megfigyeléseinket.

Amikor ugyanis a tanulók írását elemezzük, soha sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy fejlődésben levő egyénekről van szó. Tehát írásuk is még fejlődő, vagyis nem érul el végleges, megszilárdult tulajdonságokat. Ez az íráselemzés tehát soha sem maradhat magában, mindig csak kiegészítő eszközként szerepelhet.

Az alábbi írás /2. ábra/ tulajdonosa alsós korában félénk, visszahúzódó, félszeg fellépésű fiú volt, akit osztálytársai sokszor kicsufoltak, megverték. Felső korában nagyhangú állandóan tréfás megjegyzéseket tevő fiú lett, aki ilyen megjegyzései által gyakran megbontotta a rendet és fegyelmet és komoly helyzetekben is komolytalanul viselkedett. Ez a viselkedése egészen kellemetlen irányban befolyásolta a tanárok róla alkotott véleményét. Azonban senki sem illett bele egyrészt a várható fejlődés irányába, másrészt egyéb módon megnyilvánuló viselkedésébe.

Az írás elemzése azt mutatta, hogy ez a nagy hang

csak leplezés, mert lelke mélyén még mindig él a korábbi félénkség, félszegség mint gátlás, amit minden erejével szeretne leküzdeni. Érti egyéni értékeit, szellemi felsőbbségét, amelynél fogva elvárhatja, hogy komolyan vegyék. Ez a két tulajdonság: a gátlások és szellemi felsőbbség állandó kellemetlen küzdelemben vannak egymással. Érti, hogy veleszületett félénksége nem illik ilyen nagy fűhöz, hogy ezen a téren már nagyon sok kellemetlensége volt, hogy ez szégyenletes is. Ezért tehát, hogy ezt leplezze az ellenkező végletbe csak át: állandóan hangadó, komolytalankodó szerepet játszik és inkább eltűri az ezzel járó kellemetlenségeket. Tehát valójában itt tulkompenzációról van szó. Modora ugyanis caiszolt, udvarias volt, intelligenciája pedig az osztály átlagánál nagyobb.

Mint már az első fejezetben említettük, a tanulók megítélésében jelentős szerepet játszik a tanár egyénisége, ösztönszerűen fellépő rokon- és ellenszenve. Ha több megismerési eszközünk van, akkor könnyebben kiküszöbölhetjük jellemzéseinkből a szubjektív befolyásolást. Még súlyosabbá válik a tárgylagos, több oldalról szerzendő tapasztalatok gyűjtésének kötelezettsége, ha a személyi lapokat kell kitöltenünk.

Vannak ugyan emberek, akiknek különös, intuitív ember-megismerési képességük van. De az ilyesmi ritka eset. Legtöbbször általánosságban mozog és ösztönszerű alkalmazkodásban nyilvánul meg. Amikor azonban meg kell fogalmazni ezeket a benyomásokat, vagyis tudatosítani kell, akkor külön tudatos megfigyelésre van szükség.

De ki tudja megállapítani pusztán gyakorlottság alapján, akár hosszas megfigyelés után, hogy milyen viszonyban állanak egymással az ösztönök?, melyik gyakorolja a legerősebb befolyást az egyén cselekedeteire vagy elhatározásaira? Milyen az erőviszony az ösztöntörékvések és a gátlások között? Pedig

ezen ismerete nélkül bárkiről is véleményt mondani nagyon kockázatos dolog. Vagy milyen nehéz megállapítani, hogy egy-egy cselekedet, amelynél lelki rövidzárlatot állapítunk meg, melyik ösztönytörékvés váratlan felbukkanásának eredménye.

Mindezeknél segítségünkre lehet az íráselemzés.

A továbbiakban részletesebb párhuzamot fogunk vonni néhány tanuló írásának elemzése és a/ róla szerzett külső benyomások között.

Előbb azonban vizsgálódásunk területét írjuk körül. Négy szempontból fogjuk vizsgálni a tanulók lelki fejlődését:

1. Milyen fokban fejlődik értelmessége és műveltsége?
2. Milyen a munkavégzése, vagyis főleg hogyan fejlődik akarata az akadályok és nehézségek leküzdésénél?
3. Hogyan fejlődik önévelés szempontjából? Vagyis hogyan tudja fékezni és irányítani ösztöne meg nyilvánulásait?
4. Hogyan fejlődik a környezethez való viszonya?

A fenti szempontok szerint négy csoportra osztjuk az írásmintákat aszerint, hogy egy-egy szempont domináló módon nyilvánul meg az írásban.

Nem típusba akarjuk sorolni az írások alapján a tanulókat, csupán be akarjuk mutatni kirivóbb példákra miképpen mutatkozik meg abból a szempontból tekintve a tanuló fejlődése a jellem, illetve a személyiség irányában. Azonkívül leginkább olyan írásmintákat hozunk fel, amelyekben szembeötlőbben látszanak meg a változások vagyis maga a fejlődés.

1. Az értelmesség és műveltség fejlődése.

Az előző fejezetekből tudjuk, hogy e két fogalom alatt két különböző dolgot kell érteni.

Az értelmesség vagy intelligencia bizonyos fokban velünk született formai tehetség, amely a korral fejlődik. Viszont a műveltség a kulturárában való részesedés és pedig tanulmányok, olvasmányok és tapasztalat útján. A műveltség foka mindig az intelligencia fokától függ.

A két fogalmat a közhasználatban gyakran össze szokták téveszteni. A karakterológiában azonban élesen szét kell választanunk a két fogalom körét.

Ha tanulók értelmességének és műveltségének fejlődését az első osztálytól a nyolcadikig figyeljük, akkor meg kell állapítanunk, hogy aránylag kevés tanuló van, akiknél ez a fejlődés egyenletesen emelkedve folyik le. A legtöbb tanuló a serdülőkorbán kisebb-nagyobb zökkenőt árul el.

Ennek a kornak behatóbb jellemzése nem tartozik tárgykörünkhöz, különben is már bőséges irodalma van. Itt csak annyiban említjük, amennyiben tárgykörünkkel szorosan összefügg.

Nyilvánvaló, hogy a kisebb tanulónál műveltségről még alig lehet beszélni, mert ehhez már bizonyos szellemi és gyakorlati ismeretek birtoklása és használata is szükséges. Szellemi ismeretek alatt értjük a tudomány több területére kiterjedő ismereteket, azután bizonyos izlést az erkölcsi értékek elismerését és tiszteltetését.

A kisebb tanulónál tehát csak értelmességről beszél-

hetünk. Nem ritka azonban az sem, amikor valamely középiskolai tanulót, főleg az alsóosztályokban értelmetlennek kell mondanunk.

Műveltségéről általában legfeljebb a serdülőkor vége felé, a hetedikben és nyolcadikban beszélhetünk. Néha esetleg a hatodikban is. Azonban hogy hol kezdődik a műveltség legalsó fok, vagyis mikor lehet már valakit műveltnak mondani, azt nagyon nehéz megállapítani. Legtöbbször relatív értelemben használják ezt a fogalmat, mert egy kevésbé művelt ember, akár tanár is az illető hamarabb mond műveltnak valakit, mint a szellemi élet magaslatán álló ember.

Maga a bizonyítvány sem okvetlenül fokmérője a műveltségnek. Lehet csupán a szorgalom, de egyébként elég értelmetlen tanulásnak eredménye, főleg az alsó osztályokban van ez így. Vagy lehet a gyors felfogásnak, szellemi élénkségnek mutatója, amihez azonban meglehetősen gyatra jellembeli tulajdonságok járulhatnak.

Vannak olyan tanulók, akik kisebb korukban élénk gondolkozást árulnak el, tanulásukban jeles eredményt érnek el. Felsőbb korukban azonban ez a szellemi frissesség alábbhagy és tanulmányaikban csak az átlag körül mozognak, vagy azt el sem érik. Vannak akiknél ez a helyzet fordítva van. Nehezen bontakozó értelem egyszer csak hatalmas lendületet vesz és esetleg osztálytársait eredmény dolgában el is hagyja. Mások viszont csak a serdülőkor ideje alatt hanyatlanak egy kicsé, de aztán újra fellendülnek. Nem kevesen vannak olyanok is, akik a középiskola elvégzése után az egyetemen lendülnek fel. Ezek rendszerint olyanok, akik egy bizonyos tárgykör iránt mutatnak erős hajlamot és amikor a középiskola általános műveltséget adó rendszeréből kikerültek és mintegy önmagukra találtak, akkor jutnak igazi érvényre tehetségeik.

Látjuk mindezekből, hogy a műveltségnek nehéz fokmé-

rőt állítani. Az értelmességnek már sokkal könnyebb. Sőt bizonyos tesztek segítségével akár pontosan osztályozhatjuk is.

Mégis, mivel a műveltség a személyiségnek lényeges alkotórésze, szükséges, hogy megismereljük legalább megközelítőleg jelenlétének vagy hiányának regisztrálását.

Az általános karakterológiának vannak segédeszközei, vagy mondjuk úgy hogy segédtudományai, amelyek segítségével meg lehet állapítani valamely egyén műveltségét, vagyis milyen magas fokban vannak benne uralmon a szellemi, a kulturális értékek, Így pl. a fejalkat vizsgálatából, valamint a kézfej alakjából.

A grafológiában a műveltséget, némiképpen a fokát is eléggé meg lehet állapítani az u.n. formaszínvonalból, amiről már az előző fejezetben megemlékeztünk.

Azt mondtuk ott, hogy ez nem más, mint az írásról ^eszerezett összbemérés/szubjektív formaszínvonal/ és az írás összképe./objektív formaszínvonal/. Az intuitív módon szerzett benyomást rendszeres vizsgálattal tudatosítanunk kell.

Ezt az intuitív megismerést sokan talán komolytalan és tudománytalan, nagyon labilis megismerési módnak bélyegzik. Igazuk is van, ha csak magában állana, ha csupán erre támaszkodnánk. De ha részletesebb vizsgálatokkal és megfigyelésekkel tudatossá tesszük, akkor nem vitathatjuk el jogosultságát. Sőt tudatosan szerzett ismeretekkel az intuitív megismerést is közelebb hozhatjuk a reális megismeréshez.

A szellemi kiműveltség fokának külső jeleit könnyen figyelhetjük meg, ha egymás mellé állítunk egy, akár csak közepeseredményt felmutató ötödikes gimnazistát és egy négy elemi végzett ugyanolyan korú fiút. De nemcsak ilyen éles ellentéteknél vesszük észre a különbséget. Még osztálytársaknál is gyakran fordul ez elő.

Nekem vannak házi
két lovam, két tehenem, 1
csirkém, négy disznóm é
libám. Ezek hoznak nekem
sok hasznot.

3. ábra. a)

Nekem vannak háziállataim
kénem, nyolcvan csirkém, négy disznóm
Ezek hoznak nekem sok hasz

3. ábra. b)

Ilyen különbségek az írásnál is jól észrevehetők. A

3. ábra két negyedikes gimnazista írását mutatja.

Az "a" egészen gyerekes írás. Elégletes rendű, külső megjelenésében is egészen gyerekes fiú írása. A "b" egyik osztálytársáé, aki jó rendű, termetre nézve jóval magasabb, alig valamivel idősebb. Írása felnőtt írásnak is egészen jól beillene. De még semmiképpen nem mondható kiművelt írásnak, legfeljebb értelmesnek. Mindkét írás még egészen iskolás, ragaszkodik az iskolás formákhoz. Mégis első tekintetre látható, hogy az "a" sokkal primitívebb, mint a "b". A valóságban a két fiú értelmességi foka is különböző. Az "a" tulajdonosa egészen gyermekded, a rábizott feladatokat nem tudja jól elvégezni, nincs benne vállalkozó szellem és a tanulásban is gyenge, ítélőképessége is egészen idealisztikus, gyerekes. A "b" tulajdonosa már korát kissé meghaladó értelmességet mutat. Talpraesett határozott fellépésű, önálló. Osztálytársai is komolyan veszik.

Klages állapította meg, hogy mindenjel az írásban kedvezően és kedvezőtlenül értelmezhető. Hogy miképpen kell értelmezni, az a formaszínvonalától függ. De figyelembe kell venni a többi írásjelenségeket is.

Melyek azok a jelenségek, amelyekből a formaszínvonalra lehet következtetni?

Elsőnek említjük az egyéni, eredeti, de azért természetes betűalakítást. Mennél jobban eltér az iskolás formáktól, annál önállóbb a gondolkozása, annál kiműveltebbnek mondható a lelki világa. Mennél egyénibb formákat használ, annál átéltebbek a betűi, annál inkább következtethetünk az egyén nagyobb műveltségére. Viszont eredeti betűalakokat használ a szélhámos is. Ez azonban inkább cifrázásban nyilvánul meg, vagymesterkelt természetellenes alakításban. Ilyen mesterkelt írást leginkább az iskolás lányoknál láthatunk.

Az önállótlán, iskolás írás közösséges formákhoz igazodik. Az ilyen írás tulajdonosa gyenge szellemi felkészültséget árul el. Vannak azonban a tanulók között jó íráskészséggel megáldott egyének, különösen, akik rajzolni is tudnak. Ezeknél ezt a készséget nem szabad a műveltség javára írni.

Érdekesen figyelhető meg a betűalakítások önállósodása ott, ahol a tanulók a német betűket kezdik tanulni. Kezdetben észrevehető a betűk merev és ügyetlen alakítása. Mihelyt begyakorolták őket és írásuk újra reflexszerűvé vált, hamarosan egyéni formákat kapnak. Mennél egyénibbek valamely tanulónál a magyar betűk, annál egyénibbé válnak a gót betűk is.

A szellemi és lelki kinüveltség további jellemzője a betűk és kapcsolásaiknak célszerű leegyszerűsítése. Akinek íráskészsége fejlett, szellemi, lelki felkészültsége magas, az rendszerint gyorsan is ír. Mennél gazdagabb valakinek gondolatvilága annál gyorsabban kell írnia, hogy gondolatait leírhasssa. El kell hagynia a felesleges vonalakat, le kell egyszerűsíteni az összes betűket. Ezért tehát rendszerint elhagyja a hurkolást is. Itt azonban vigyáznunk kell, mert ha az alsó szárákban elmaradnak a hurkok, mint pl. j.g.y. stb. betűknél és csak egyetlen görbe, vagy egyenes vonal húzódik lefelé az másat jelent./érzelmi, szexuális egyedülletet, lemondást, esetleg zsarnoki hajlamot/. A hurkolások elhagyása, mint a műveltség jele inkább azért jön létre, hogy a kapcsolási vonalak vagy magában a törzsvonalban, vagy jobbra ugorva futnak tovább.

Amikor az alsó hurkok nem balra kanyarodva futnak, hanem a rövidebb utat választják, vagyis jobbra kanyarodva, mindjárt a következő betűhöz kapcsolódnak, azt szintén a gyors gondolkodás jelének vehetjük. Hasonlóképpen a kötött írást is.

Az írás kötöttségét azzal mérjük, hogy hány betűt köt

Össze valaki anélkül, hogy a tőm tollat felvenné. Az írás kötöttsége általában a kombinációs képességet fejezi ki a tudatos gondolkodásban, de jelenti az asszociációs pályák kapcsolatának fokát is valamint a nyugodt, logikus gondolkodást.

Ez a kötöttség megnyilvánulhat olyan formában is, hogy a betűk szárvonalaiba belenyúlva az ékezetek is, meg a t-áthúzás. Alacsony színvonalon a kötött írás féktelen és csapongó képzeletet jelent. Ez néha olyan nagyfokú lehet, hogy még a szavakat is egy vonallal köti össze.

Amíg tehát a kötötten író ember fegyelmezett idegzetű, nyugodt, gyors, logikus gondolkodású kedvező esetben, addig kedvezőtlen esetben lomha, fegyelmezetlen csapongó gondolkodású.

A kötetlen írás azonban nem jelent okvetlenül szellemi alsóbbrendűséget. Magasabb színvonalon intuiciót, ötletességet jelent. Ez persze együttjár kevésbé logikus gondolkodással is. Jelenthet a kötetlen írás belső nyugtalanságot remegő kezét.

Nem szabad félreértenünk, ha a tanuló rajzolja a betűit. Ez ugyanis a rajztanár hatását mutatja. Az ilyen rajzolt betűk tetszenek a tanulónak, rendszerint íráskészsége is nagyobb. Ezt a rajzolást hamarosan elhagyják a tanulók.

Szellemi hajlékonyságot érul el, ha valaki a körülményekhez képest hol nagy, hol kis betűkkel ír. Pl. ha kis helyre sokat kell írni, akkor az ilyen ember kis betűket használ. A kevésbé alkalmazkodni tudó nem fér el sehogy sem. Az alkalmazkodás fokát Bognár C. is a fejlettebb lelki világtól teszi függővé.¹

A szellemi és lelki dolgok iránti érdeklődést fejezi ki az u.n. felső zóna¹ vagyis a középbetű fölötti rész, pl. a l, k, h, d, stb felső része, valamint a nagybetűk és az ékezetek.

1. Bognár C. Lélektan és nevelés. 107.

Mennél jobban látszik uralkodónak a szellemiség és lelkiesség valakinek a gondolkodásában, annál feljebb húzódnak ezek a felső szarak, annál magasabban helyezik el az ékezeteket, annál lendületesebben írja őket. A felső szarak uralma oly nagy is lehet, hogy az alsó szarak egészen elsatnyulnak mellettük. Ez leginkább nagy idealistáknál, álmodozóknál fordul elő. Kedvezőtlen esetben azonban ez a jelenség elvakultságot, testi lustaságot, tapasztalatlanságot jelent.

Ugyancsak a szellemi és lelki érdeklődés nagyobb fokát jelenti a vékony írás is, vagyis a nyomás kicsisége. Az ilyen ember könnyen lendül fel lelkiileg az elvontabb, általánosabb fogalmak birodalmába, nagyobb érzéke van az anyagfölötti dolgok iránt, hajlékonyabb a lelke. Viszont a vastag írás nem jelenti okvetlenül a nehézkes lelket. Jelenthet pl. erősebb akaratot is. A vékonyan íróknál rendszerint gyengék az akaratilag, vagy gyengébb a testi erő.

Kedvezőtlen esetben jelent a vékony írás felületességet, komolytalanságot, felelőtlenséget.

Az eddig felsorolt egyes írásjelenségeknek a formaszínvonalakkal kapcsolatos értelmezését nem szabad úgy tekintenünk, mint valami lexikális felsorolást, vagy ahogy az oklevéltanban az egyes betűalakoknak bizonyos szótag, vagy szó felel meg.

Az egyes írásjelenségeket éppen úgy kell a többi írásjelenségekkel összefüggésben értelmezni, mint ahogy a karakterológiában is nem szabad az egyes tulajdonságokat elszigetelten figyelni és értelmezni. Igen nagy tévedésre vezetne ez. Hogy mégis egyes egyes jelenségeket kiemeltünk és ilyen értelmezést adtunk nekik, az csak azt jelenti, hogy ezek az írásjelenségek leginkább ezt fejezik ki. Ez vonatkozik a később tárgyalandó írásjelenségekre is.

Accusativus cum infinitivo
Tarquinio Prisco regnante,
prodigium mirabile evenisse

a.)

útgát és Andrássy Gyula grófot
felelős magyar minisztérium
nal. S mindaz Deák Ferencnek

b.

em, valami gyarut belt, ha ott
Midőn a szék serepétérhez
Régium vidékének előhegysege,

c.

Bizonytalan, nagyon véletlenül
sága által keletkezik a csopás
(dóadta), de mindenek között, m
a tűzés erőssége által +

d.

4. ábra

A következő írásmintáknál azt a módszert követjük, hogy előbb beírjuk az írás tulajdonosáról szerzett külső benyomásokat, megfigyeléseket, majd utána az írást elemezzük. A két megállapítást azután összehasonlítjuk.

4. ébra.

Külső benyomás a tanulóról.

A fiú kezdettől fogva a pontosság és lelkiismeretesség mintaképének volt tekinthető. Fellépése szerény, visszavonult, de azért öntudatos volt. Arc kifejezésén értelmesség látszott. Tanulmányaiiban mindig jelesen állt.

Azok közé a tanulók közé tartozott, akik nem játszottak vezérszerepet az osztályban, nem voltak hangadók, ahhoz sokkal szerényebb volt, de amikor biztos tudásra volt szükség, őrá mindig lehetett számítani. Inkább csendes, jó modorával hatott.

Felmerülhetett az a gondolat, hogy ez a csendesség nem takar-e valami olyan lelki tulajdonságot, amelyet el kell titkolni és ami az ilyen csendes természetnél a legtöbb embernél gyanút szokott kelteni.

Írásának elemzése.

Az a rész a) tanuló másodikos korából való. Látjuk, hogy még eléggé az iskolás formák hatása alatt áll. Különösen észrevehető ez az m, n, u, betűknél. Mindazonáltal észrevehető a felső és alsó száraz arányosságából a kiegyensúlyozott lelkület. A betűk legnagyobb részét bal felé dülnek. Ez inkább az iskolás írás eredménye, de már bizonyos ön maga felé fordulást is jelent. Gondolkozása világos, nyugodt, logikus, összeszedett.

Ugyanez látszik, de fokozottabb mértékben a b) íráson is, amely ötödikes korából származik. Itt már több tudatosság, szándékoltság látszik. Az egész íráskép rendszereteket, fegyelmezettséget árul el és majdnem temperamentumhiányt. Ez volt a külső benyomás is róla. De ha megnézzük a sorok menetét, akkor azt látjuk, hogy kedélyvilága elég gazdag és valójában nem oly visszavonult.

A c) ábra még többet árul el. Itt már a felső száraz uralmát vehetjük észre. Az írás teltebb, térszerűbb lett. A sorok egyenlőtlenebbek, a betűk egyenletessége is feloldódik. Mindezekből azt látjuk, hogy amig egyrészt a kamaszkor belső nyugtalanságokat okoz a hatodikos fiúnak, addig érdeklődése a szellemi dolgok felé fordul, de a reális dolgokat sem téveszti el szem elől. Ez utóbbit bizonyítja, hogy az alsó száraz nem satnyulnak el.

Ugyanez a helyzet a d) ábrán is, amelyet nyolcadikos korában írt. Feltűnik azonban az írás szűkebb volta. Figyeljük meg pl. a B kecses formáját. Mindkét legutolsó íráson a betűkapcsolás szaggatottabb. Szereti a nagy nyomtatott betűket használni. Bár vonalozatlan papíron ír, mégis a sorok aránylag egyenletesen haladnak.

Az írás vizsgálata elárulja, hogy a tanuló szellemi fejlődése egyenletesen haladt, ösztönszükségletei és gátlásai nem okoznak nagyobb konfliktust nála, a külső benyomás és az írás alapján szerzett lelki kép között nincs semmi ellentét.

Mindkét oldali megállapítás egybehangzóan az, hogy a tanuló életeleme a rend, a lelkiismeretes munka. Csendes, nyugodt kedélyű egyéniség, akinek szellemi dolgok iránti érdeklődése van előtérben. Ezt mutatta testi véznasága is és a fizikai munka/sport/iránti kisebb érdeklődése; kisebb testi ereje. Kedélyelete normális, nem árul el semmiféle aggasztó tünetet. Akarata erős, szivós céltudatos és önálló.

Valószínűleg komoly személyiséggé fog alakulni.

abot a földön állója irány
lm, akkor az egyenest
irányban mozdított

a.)

mozdulatlan fix pont körül
morgó mozgása nyomán egy
kerek mere körül

b.)

nyos felvétel, nyos fi
lén való fog. 5. majd
és felkerekül a
hat örömmel

c.)

ki hogy meg fogja találni a
levegőt. Míg hogy ezt kimondta
is kimondta hogyan talált egy pincét

5. ábra. d.)

5. ábra.

Külső benyomás.

Ez a tanuló is csendes, magébazárkózott fiú volt. Azok közé tartozott, akik semmi szerepet nem játszottak az osztályban, elveszett a tömegben. Tanulmányaiban jórendűségénél feljebb soha sem vitte. Nem látszott nagy szellemi képességű fiúnak. Emellett azonban szeretett olvasni, szabad idejében szeretett furni faragni.

Fellépése félénk, sőt gyakran félszeg volt még felső korában is. Modora készséges, engedelmes, tisztelettudó. Gondolkozása idealizmus felé hajló. Könnyen lehetett fellelkesíteni.

Gyengébb testi fejlődése, bátortalan fellépése, önállótlanága miatt mindenütt elmaradt osztálytársai mögött. Nagyon hozzájárultak ehhez szűkös családi körülményei is.

Bár felső korában kissé bátrabb, céltudatosabb lett, önállótlanágát, félénkségét még mindig nem tudta levetkőzni. A felső két osztályban erős jó-rendű lett, de még mindig csak átlagos szellemi képességeket mutatott.

Íráselemzés.

Itt már egészen más képet kapunk a tanulóról.

Az első benyomás mindjárt az, hogy érzelmi hullámlása nagy, lobbanékony temperamentum jellemzi ezt a fiút. A külső csendesség valószínűleg félszegség miatt van, amely erős gátlásokat hoz benne létre.

De lássuk az írást részletesebben.

Az a) íráson első tekintetre három dolog tűnik fel. Az első a sorok felfelé görbülése, a másik a nagy szárkülbözet, a harmadik a szabálytalan írás.

Ezek a jelenségek arról tanuskodnak, hogy a tanuló érdeklődik a szellemi dolgok iránt, de inkább túlzó idealizmus formájában, viszont gyakorlati érzéke is van. Szeret ábrándozni, de korához képest nagy a szexuális ösztönszükséglete. Szereti, ha pénzhez jut, de nem tudja okosan felhasználni.

Az ábrándozási hajlam túlsúlyát mutatja a sorok felfelé görbülése is és pedig érzelmi színezettel. A világos gondolkodásra való törekvést, de egyuttal az érzelmi túltengést bizonyítják az egymástól távoleső sorok.

Az írás szabálytalansága nagy érzelmi és hangulati hullámzást árul el, sőt azt is, hogy erősen ezek hatása alatt áll. A külső csendes és visszavonult viselkedés csak látszat. Amitől félszagsága és féltékenysége miatt elesik a valóságban, azt képzeletében annál intenzívebben éli át.

Ez az írása második korából ered.

A b) ábrán is, mely harmadik korából származik, majdnem ugyanaz a helyzet. Itt azonban a sorok lefelé görbülnek. Ez valószínűleg a tanulmányi nehézségek miatt lehet. Mintha egész kedélyvilága lefelé tolódott volna el.

A c) írás már hatodik korából való. A kötetlenség meglehetősen nagyfokú, pl. felvidul, lángolni. Ez a kamaszkorral járó jelenség. Az előbbi írásokból önként következik, hogy ennek a fiúnak serdülőkora nem fog simán elmúlni. Az egész íráskép nyugtalanságot, küzködést, kiegyensúlyozatlanságot mutat. Viszont határozott fejlődést is mutat ez az írás. A szérkülömbözet már nem olyan nagy, mintha szellemileg is fellendülne, mert a gyorsabb gondolkodás jelei látszanak az íráson. A hurkolások elcsúsznak és az írása gyorsabb lesz. pl. felvidul-nál a d betű.

A d írás újra nyugodt képet mutat. A nyolcadikos fiu írása újra kötött. A száraz most már arányosabban illeszkedik a középbetűkhöz. Több kiegyensúlyozottság látszik az íráson. De azért az érzelmi hullámzások még mindig éreztetik hatásukat. Az apróbetűs írás már több alkalmazkodóképességet árul el, de szellemi téren is nagyobb fejlődést. Logikája már eléggé kifejlett gondolkozása is elég gyors.

Ha összehasonlítjuk mind a négy írást, akkor azt látjuk, hogy a tanuló nagy utat tett meg egyénisége átalakulásában. Sokkal nagyobbah, mint amit külső megfigyelés alapján gondolni lehetett. Az érzelmi világnak kellett állandó harcban lennie az értelemmel, az ösztöntörekvéseknek a gátlásokkal. Megtanult önfegyelmel önmagán uralkodni, de érzelmes alkatával nem tudott végleg leszámolni. Az értelem állandó erős színeződést kap az érzelmek és hangulatok által.

Minden remény megvan arra, hogy értékes személyiséggé fejlődhetik. A spirituális irány azonban állandó jellemzője marad, amely elmélyedővé teszi. Viszont a kifelé való érvényesülés terén gyengébb marad mindig, nem lesz ügyes harcos.

2. A munkavégzés minősége az akarat megnyilvánulása az akadályokkal és nehézségekkel szemben.

Nemcsak az erkölcsi értelemben, hanem pszichológiai értelemben vett jellem kialakulásában is, de legfőképpen a személyiség kifejlődésében igen nagy szerepet játszik az akarat is.

A kitartó akarat feltétlenül hozzátartozik nemcsak a személyiség jellemző tulajdonságához, hanem a jelleméhez is. Kitartó akarat nélkül minden cél, minden eszmény csak ábránd, légvár, merő vágy és nem folyik be hathatósan cselekedeteinkbe.

Az akaratnak nagy szerepe van az önnevelésben. Az önnevelés pedig hasonlóképpen jellemzi a személyiséget, sőt még a jellemet is. Erről majd a következő pontban bővebben emlékezzünk meg.

A külső nehézségekkel szemben való ellenállóképesség fokát az írásban mutatja a betűalakítás. Felületes, kapkodó betűalakítás a mikéban való felületességet is jelent. Az ilyen egyén, amint betűt felületesen alakítja, ugyanugy abbahagyja a küzdelmet, mihelyt nagyobb nehézséget tapasztal.

Az ilyen ember nem tud szabályosan írni, hanem az egész írásképe a hányavetiség benyomását kelti. Viszont nem minden szabálytalan írást kell hányavetinek bélyegeznünk. A magas műveltségű ember írása lehet szabálytalan, talán ziláltnak látszó, azonban ez inkább gazdag érzelem és gondolatvilágra vall.

Az akarat/ erősségének jele az írásban az arányos és szabályos írás.

Szabályos írás azt jelenti, hogy sem a dorok, sem a

össág-életi érdeke az
ami az emberi bol-
legmagasabb fokához
munkát,

6. ábra.

betűk nem mutatnak nagyobb eltérést az eredeti formáktól. A sorok távolsága egymástól, a sorok hossza egyenletes, a margó is, nem szélesedik, nem keskenyedik.

A szabályos írás tulzása a mesterkelt írás. Az egyén tulzatosan figyel a külső formára, szinte rajzolja a betűket. Lassan ír és gondosan. Tipikusan mesterkelt írást ábrázol a 6. ábra. Egy III. polgárista leány írása.

Magasabb színvonalon a legritkábban találunk mesterkelt írást.

Ha a szabályos írás még nagyobb nyomással is jár, az fokozza az akaratit jellegzet és erős, szívós kitartást jelent.

Az arányos írás az, amikor a betűk nagysága arányosan illeszkedik egymáshoz. Tehát nemcsak nem túlhoszuak a felső és alsó szárok a középbetűkhöz, hanem az arány mindig állandó. A kezdőbetűk sem nagyobbak a kelletténél. Ugyancsak az arányos íráshoz tartozik, ha a sorok a betűk nagyságának arányában vannak egymástól.

Magasabb színvonalon az arányos írás pontoságot, kitartást, nyomással egybekötve erős akaratot jelent. Az arányos és szabályos írás együtt fegyelmezettséget, gondosságot fejez ki.

Ha a nyomás túl erős, akkor már erőszakosságot, uralkodói zsarnoki hajlamokat árul el, amely nyersségben, keménységben nyilvánulhat meg.

7. ábra.

Külső benyomás.

Ez a tanuló gyenge eredményt mutatott fel tanulmányai-ban állandóan. Elégséges eredménynél többre soha sem vitte. Alsós korában különösen gyenge volt és ennek következtében tanárai el is tanácsolták a negyedik után. Ő azonban sirva kérte, hogy

pione semper agnovit et se du-
censisset a Scipionem decessisset
scientes, nunquam se pacem
Carthagine stante, decreverunt

a.)

Mint annujászor, 1848 m-
ban is, kitűrt a szabadság
gyar nap a szabadság, hogy letart

b.)

Caius Laurens interfe-
rentorius, qui collega &
erat, protestationem regiam
arguitore. M. T. Cato, a

c.)

... qui in, corporis nunc
invenit inerat, quo flamm
tus ignis et statim validus, ac
dinem inri corriguit.

d.)

7. abra

tovább járhasson./ akkoriban nagyon könnyen hajlott a sirdára/
 Felvették az ötödikbe és a fiu megígérte, hogy igyekezni fog.
 A javulás eleinte nagyon nehezen és lassan ment. A további osztályokban azonban ez a kitartó akarat meghozta gyümölcsét. Az ellenőrző értekezleten nem kapott még csak intést sem, sőt elégségesei is megkevesbedtek. Nyolcadikos korában már önálló véleményeket is megkockáztatott egyes kérdésekről, öntudatosabb, bátrabb és férfiasabb lett.

Önkéntelenül is felmerülhetett a kérdés, nincs-e a tanulóban valami olyan tehetség, ami reményt nyújt arra, hogy szellemi téren mégis fellendül, vagy később nagyobb teljesítményt is produkál. Az erős akarat nyilvánvalóan megvolt arra, hogy ugyanannál az intézetnél folytathassa és befejezhesse középiskolai tanulmányait. Az adott ígéretnek is eleget tett azzal, hogy összeszedte magát és jobb eredményt mutatott fel.

Íráselemzés.

Ha megnézzük az a írást, amely negyedikos korából származik, azt látjuk első tekintetre, hogy bal felé dülnek a betűk, az alsó szárazak feltűnően rövidek, csak az alsó hurkok kissé teltebbek. A felső szárazak viszont kissé nagyobbak. Ez a szellemiek iránti nagyobb érdeklődést árulná el, de mivel az írás elég kezdetleges, azért inkább/ idealizmusra, a reális valóság iránti fogyatékos érzékre kell következtetni. A középbetűk elég aprók, de nem egyenletesek, hanem néha megnagyobbodnak. Ha most egybevetjük ezt a megállapítást az alsó hurkolásokkal, akkor azt kell következtetnünk, hogy a fiu szeretne magának több fontosságot, érvényesülést szerezni. Szexuális hajlamai is erre ösztönzik, de ezeket képzeletben éli ki. Csak hajlamról beszélünk, nem kimondott ösztönözottságletről.

A b írásban már teljes mértékben látszik az érvényesülési törekvés, A középbetűk lényegesen megnöttek, szexualitás

is kissé háttérbe szorult, de egy kis idegességet hagyott hátra, amit az alsó harkok ideges elrénátsa jelez. Az írás határozottana mesterkélta. A fiu érvényesülni akar, hiszen már ötödikes, de MM szellemi képességei ehhez nem elégségesek, ezért a külszint igyekszik megjavítani.

Ugyanez a helyzet a c írásnál is a hatodik osztályból. Az írás itt is mesterkélta, sőt most még szokatlan helyen a nyomást is használ egyes betűknél, ami részint cifrázottabbá teszi az írást, de egyuttal a kemény akaratot is kifejezi az érvényesülésre. Az írás képe egyébként eléggé széteső és a kamasszor nyugtalanságait árulja el.

A d írás mutatja, hogy a nyolcadikas fiu még mindig küzködik önmagával. A sorok lefelégörbülése, a mesterkéltségg abbaahagyása elárulja, hogy már lemond a külső formákkal való hatásakeresésről, mert a szellemi képességek már fejlettebbek. Az akarat és kitartás diadalhoz segítettte őt, de persze még sok munka vár még rá. Azt lehetne róla mondani, hogy egyenesbe jutott.

Ha most összehasonlítjuk a külső benyomást az írás-elemzés eredményével, akkor azt látjuk, hogy nem mutat a tanuló semmi olyan tehetséget, amely nagyobb résényt kelthetne. Amikor tehát nála képességekről beszélünk, az csak az átlagnál kisebb tehetség~~é~~ kifejlesztését jelenti.

Csupán az erős törekvés a középiskolai érettségi bizonyítvány után, valamint ugyanabban az osztályban, mondjuk környezetben való megmaradás vágya vitte őt arra, hogy minden áron összezsedje magát és maradhasson.

Előreláthatólag tehát ebből a fiuból aligha fog személyiség fejlődni. Valószínűleg egyenletes nyérsopolgári jellem válik majd belőle, aki törekvésével magasabb pozíciót is elérhet.

3. Az önnevelés foka, ösztönös megnyilvánulások megneve- lése.

Az önnevelés, az önfegyelm is az akarat tevékenysége. Az első fejezetben már szó volt róla, hogy az ösztönök irányítása a nevelés legfőbb célja. Ezzel kapcsolatban azonban az érzelmek megnyilvánulásának irányítása is fontos része az önnevelésnek.

Itt már nem mások céltudatos nevelőhatása viszi a főszerepet, hanem az egyén maga választja meg azokat a motivumokat, célokat, amelyeknek hedvéért bizonyos cselekedeteket elhagy, vagy másokat véghezvisz.

Magától értetődik tehát, hogy mennél idősebb az ember, vagy világosabban kifejezve, mennél tudatosabban illeszkedik valaki a társadalom keretébe, annál szükségesebbnek tartja hogy ösztönös megnyilvánulásait és érzelmeit kellő körlátok között tartsa.

Az önnevelés idők folyamán tehát egész szokássorozatot, bizonyos készségeket, képességeket, gátlásrendszert hoz létre, melyek saját céljának, életkörülményeinek, eszményeinek legjobban megfelelnek.

Bizonyos korban már a nevelés feladatkörét az önnevelésnek kell átvennie. Ez az idő rendszerint a serdülőkorban kezdődik. Ebben a korban kezdi belátni a tanuló, hogy ösztöneit érzelmeit fékeznie kell, ha nem akar minduntalan a társadalom szabályaiba és szokásaiba ütközni. Kezdetben nyugós tehernek érzi ezt és nehezen akar beletörődni, de lassankint belátja ennek szükségességét.

Mivel az ösztönök és érzelmek megnyilvánulásában nincs egyenletesség, rendszer, azért az írásban is, mennél inkább érvényesülnek valakinél az ösztönök és érzelmek, annál szabálytalanebb, aránytalanabb ziláltabb az írás.

Az érzelmek kifejezői az írásban tehát az aránytalanság és szabálytalanság. Azonkívül lehet a sebesség és esetleg a kezdő és végvonalak formája és hossza.

A szabálytalan írás az érzelmi élet gazdagságát, valamint a szenvedélyességet, az ösztönök erősebb befolyását jelenti, de csak magasabb színvonalú írásban. Ha az írás egyébként alacsonyabb formaszínvonalat mutat, akkor már következetlenséget, kiszámíthatatlanságot, szeszélyességet fejez ki, vagyis az érzelmek, hangulatok, ösztönök túltengését az értelem és akarat fékező és irányító befolyásával szemben.

Az aránytalan írás ugyancsak érzelmisséget, esetleg lelki finomságot, izgékonytágot hevülékenységet jelent. Alacsonyabb színvonalon viszont izgágaságot, kritizálást, lobbanékonytágot, esetleg érzelgősséget, az ösztönélet erősségét jelenti.

Akár a szabálytalanságot vesszük, akár az aránytalanságot, mind a kettő kiegyensúlyozatlanságot, erős ösztönéletet jelent, különösen amikor még nagyobb nyomással is egybe van kötve.

Élénk érzelmi életet, gyors érzelmi reagálást jelent a sebes írás is. Ilyenkor az írás rendszerint szabálytalan is.

Az alábbi példák az érzelmi élet és az ösztönök különböző fokú befolyását fogják bemutatni.

8. ébra.

Külső benyomás.

Ez a fiú védám hangulatu, igen fürge, filigrán testalkatu volt. Nem volt vezetőegyeniség, de osztálytársai szeretették

non lege sponte sua fidem eluere
Mortales nullo terras prociis suas
non habebant milites nec arma
urbes extra circumdabant.

a.)

esset Aeneas alium sectum, re-
petiturus cum aliquot sociis in Tro-
iam. Sed Juno, persuadente ho-
mibus dimittere et temptare tempe-

b.)

post Caesaris interfectio. M. Antonio
qui collega Caesaris erat, potes-
tatem sibi acquirere voluit
Cicero autem rem publicam

c.)

hívetkivett a csapás, bizonytal-
anul, vagy a verier ravaszsága a
szerepök mind a kettőt előadták
és nehezebb, mint ebben a város-
fürrier által történt. ^{o o} ^{o o} ^{o o} ^{o o}

d.)

8. ábra.

vidémsága, mindenkire való nyájassága miatt. Mozdulataiban volt bizonyos szögletesség, de nem darabosság. gyakran árult el szórakozottságot. Néha észrevehető volt rajta az önmagával való erős küzködés, különösen ötödikes, hatodikas korában. Gyakran érthetetlen volt ez a szórakozottsága, mely néha nevetségessé is tette őt. Ez a kinevettetés sok keserűséget okozott neki, viszont annál inkább serkentette arra, hogy akaratát megfeszítve, megszüntesse ezt az állapotot.

Nyolcadikas korában már meg is látszott az eredmény. Mozdulatai simábbak lettek, nem volt olyan szórakozott, testileg is fejlettebb, férfiasabb lett.

Az volt a kérdés ennél a fiúnál, mi lehet az oka ennek a belső kiegyensúlyozatlanságnak. Nem kell-e félni attól, hogy ez a kiegyensúlyozatlanság esetleg nagyobb lelki konfliktusokra vezet.

Irás elenzés.

Az a írás negyedikes korából való. Látjuk az erősen kiegyensúlyozatlan formákat. A betűk hol állanak, hol jobbra, hol balra dőlnek. Az egyik szónál/praeter/két gót betűt használ. A középbetűk sem mindenütt egyformák, pl.coluisse, arma. Ugyanennél a két szónál a szűk és széles írás is váltakozik.

Mindezekből azt következik, hogy a tanuló erősen ösztöneinek hatása alatt áll és nem tudja őket kellő korlátok között tartani. Ez teszi őt rendkívül szórakozottá. A kötött írásból következik, hogy nem beteges állapot ez, nem is szellemi alacsonyosság, hanem gyermekes megnyilatkozása az érzelmes és ösztönös alkatnak, amely az idegrendszer nagyfokú ingerelhetőségében nyilvánul meg.

Ha megnézzük a b és c írásokat, amelyek hatodikas korából származnak, az egyik októberből, a másik májusból, akkor

azt látjuk, hogy a tanuló komoly erőfeszítéseket tesz ebben az időben kiegyensúlyozatlanságának leküzdésére. A b íráson még erősen látszik a serdülőkor minden küzködése. Ideges, kapkodó, $\frac{1}{2}$ határozatlan, felületes írást látunk még októberben. Nyomás alig van, mintha teljesen lefoglalná akaratát a belső nyugtalanság. Mégis tesz néha kísérletet az önfegyelemre. Pl. aliquot-nál az utolsó t vastagodása, sed-nél a d betű vastagabb szára.

A kitartó küzdelem meglátszik a májusi íráson. /c/

Itt már nagyobb betűkkel ír. A nyomás is nagyobb. Általában az egész írás képe nagyobb összehesedettséget mutat. Szabályosabbak a betűk. Szórakozottsága azonban még mindig elég erős. Oda is vesszőt tesz, ahová nem kellene. A betűk bal felé kezdenek dőlni, ami annak a jele, hogy figyelme önmaga felé kezd fordulni.

A d ábrát már nyolcadikas írásából vettük. A betűk formásabbak ugyan, de a kiegyensúlyozatlanság még mindig elég erős. Még mindig aránytalan az írás, a sorok nem haladnak egyenletesen, az írás hol tágul, hol szűkül.

Összefoglalva azt látjuk, hogy ennek a fiúnak sok dolga van önmagával, nagy munkát ad neki az önevelés.

Gondolkozása egyébként nemes volt. Írásán is azt látjuk, hogy nem az alsó zóna uralkodik. Nem annyira rosszabbik énnel kellett küzdenie, mint inkább a reflexek helytelen működésével és az idegrendszer túlságos érzékenységgel.

Mivel nyolcadikig határozott fejlődés, mondhatnánk $\frac{1}{2}$ erősödés észlelhető az íráson, ezért nem látszik semmi aggodalomra ok.

Das Längen ist nicht größer als
das Minus und das Plus und
nicht gleichbedeutend Längen
müssen das Längen

a.)

Welterben. Aber
in der Zeit nicht kommen.
für und für. Aber das
ist das Aushalten. Das

b.)

es viele. A. haben viele
Töchter und eine Tochter.
es als eine Tochter,
? nach magassaghol das

c.)

mit Polatiner, es Laxner
das ist, aber es eine Laxner
Laxner ist Laxner
Laxner, es Laxner
a. Laxner, es Laxner, es Laxner

d.)

g. abra

9. ábra.

Külső benyomás.

Ez a fiú rendkívül érzelmes természetű és nehezen alakítható fiúnak indult. Alkalmazkodási képessége kicsi volt. Érzelmeinek keresztül lehetett ugyan hatni rá, de ez a hatás nagyon rövid ideig tartott. Volt benne hajlam az ébrándozásra, és kevés érzéke a realis élethez. Ösztöneinek természetes, sokszor gátolatlan megnyilvánulásai sokszor gyermekes megnyilvánulásokra ragadtatták, amelyeknek komolyságát, esetleg veszélyességét és az értük való felelősséget nem tudta eléggé megérteni még felcsős korában sem.

Tanulmányaiban mindig gyenge volt, csak nyolcadikos korában erősödött meg egy kicsit.

Külső viselkedése, fellépése, csendes meghuzódó, gyakran komor volt, mozgása lassu, szinte lomha volt, csak mikor játékokra került a sor, akkor élénkült meg egy kicsit. Itt nem mutatott rossz tulajdonságokat. Modora darabos, kelletlen; temperamentuma flegmatikusnak látszott.

Írásának vizsgálata több okot derített fel erre a külső, nem éppen rokonszenves benyomásra.

Írásellenzés.

Az a írás itt is negyedik osztályból ered. Ez is teljes kiegyensúlyozatlanságot mutat, de még fokozottabb mértékben.

A b és c írás ötödikes korából való, de kb. négy hónapi időköz van közöttük. A b írás még az a jelenségeit mutatja, de a c már egyenletesebb. A jobb felé dőlés mutatja a kifelé való érdeklődést és pedig érzelmi színezettel. De mu-

tatja az önmagával való kevesebb foglalkozást is. A felső szárok nagyobb volta idealizmusra enged következtetni.

A d írás nyolcadikos korából való. Itt már balra dőlnek a betűk és a sorok lefelé görbülnek. A betűk kerekdedebbek, térszerűbbek, teltebbek, de még mindig egyenlőtlenek. A sorok sem hajlanak egyenletesen. A tanuló elfordul a külvilágtól; valószínűleg csalódások készítették erre, legalább is a sorok lefelé hajlása ezt mutatja. Kifelé barátságos, közvetlen marad, de azért nem törekszik simább, készségesebb modorra. A kötött írás jó idegzetet árul el.

Az íráselemzés és a külső benyomás összehasonlításából azt az eredményt lehet levonni, hogy az állandó komor és csendes, visszavonált külső inkább a gátlások túlságos erős kényszerének köszönhető. Amikor felszabadultabban nyilvánultak meg ösztönei, gyakran elég durván történt ez. Valószínűleg erős ösztöntörekvései erős, főleg társadalmi gátlásokra találtak mindig és ez okozta szinte állandókomor hangulatát. A jó tulajdonságok nála épp oly ösztönösek voltak, mint durvaságai. A reális élethez való kisebb érzéke okozta gyakran a konvencionális formákkal való összeütközését.

10. ábra.

Külső benyomás.

Ezt a fiút egész középiskolás korában a meleg, vidám, szelíd kedély jellemezte. Úgyes volt mindenféle ügyek elintézésében, megbízható és értelmes volt.

Modorával, ügyességével nemcsak osztálytársai szere-

békében él ösztöneivel - mint szokták mondani.

Tudjuk, hogy a harc, a küzdelem, a szenvedések nevelik igazán nemessé a jellemet, személyiséget. Majdnem azt mondhatnánk, hogy így válik az egyéniségből jellem és még tovább személyiség.

Az ilyen "harmonikus" egyéniség fejlődhetik személyiséggé, ha műveltsége magas fokra emelkedik, de nyárspolgári egyhangúságban marad, mihelyt a műveltség hiányzik, vagy akár csak középszerű marad.

Ennél a fiúnál egyenlőre várakozó álláspontra kell helyezkednünk. Kérdés, hogy az élet maga hogyan járul egyéniségének személyiséggé való fejlődéséhez.

Ugyanakkor a 8. ábránál a személyiséggé fejlődést valóban remélhetjük, viszont a 9.-nél majdnem lemondunk róla.

4. A környezethez való viszony fejlődése.

A társadalomhoz, az embertársakhoz való viszonya mindenkinek más és más. Ez is ösztönös megnyilvánulás lehet, de tudatos is. Itt nemcsak az ösztönös vonzalom vagy ellenszenv működik, hanem önmagáról alkotott vélemény is.

Mindenki belesorolja magát valahová az emberek közé, vagy esetleg fölé és ezen besorolás szerint alakul ki a viselkedése, modora. Befolyásolja viselkedését az is, hogy milyen ~~helyzetben~~ fogadtatásra talál az embereknél, a környezetnél.

Amíg tehát egyrészt az egyéniség, mint ilyen keresi az érvényesülést a maga számára, mondjuk ösztönei kiélésére, addig másrészt ennek az egyéniségnek a társadalomhoz kell integrálódnia, vagyis bizonyos szokásokhoz, illemszabályokhoz alkalmazkodnia és ezáltal a többi emberekkel a közösséget vállalnia.

Maga az iskola és méginkább az osztályközösség nagyon alkalmasak ennek a közösségi érzésnek kifejlesztésére a társadalomba való belesorolódásra.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy tömegemberré kell nevelni a tanulókat. Ez ugyanis a személyiség kifejlődését kedvezőtlenül befolyásolná. A tömeglélek ellenkezik a személyiség szellemi felsőbbségével.

Bár soha sem kerülhető el, hogy egy-egy középiskola a maga egészében ilyen hatásoknak ki ne legyen téve, sőt ezt szándékosan ki is kell használnia néha, különösen nemzeti megmozdulásoknál. Ezt azonban nem szabad túlzásba vinni, mert ez az eszmék ellaposodására vezetne.

Az ilyen tömeghangulatok keltése tulajdonképpen nem

is a kialakulóban levő személyiségek miatt kell, hanem az átlag kedvéért, amely számára ez élményt jelent, s amely talán soha nem éri el a személyiség magaslatát.

Visszont ha az osztályfőnök megtalálhatja osztályához a megfelelő hangot, minden korozakban, akkor jól fogja tudni irányítani és nevelni a közösségi szellemet is és fokozatosan tudja belenevelni a társadalomba, jobban mondva magának a társadalomnak mintegy bekebelező hatását kellőképpen irányítani tudja.

Ez azonban rengeteg sok tényezőtől függ. Maga a társadalom oly sokrétű és a kölcsönös viszony oly bonyolult, hogy itt a legtöbbször a gondviselésre kell bízunk egy-egy ember sorsát. Nem az ideális körülmények edzik az embert a társadalom tetterő és edzett harcosává, hanem a teherpróbák, a harc, a tapasztalat.

Sokszor panaszkodnak a szülők, hogy gyermekük dacos, ellentmondó lett a serdülőkorban és nem bírnak vele. Pedig talán önmaguk az okai. Kevés megértést és türelmet tanusítanak velük szemben. Igen sokszor kellemetlen helyzetet szokott teremteni fiu és szülő között, ha a nagy a különbség közöttük műveltség dolgában, valamint akkor is, a szülő kevés megértést tanusít a fiu érdeklődési köre iránt. Viszont igazi személyiség bármilyen magasra vitte műveltség és pozíció dolgában, mindig a tisztelet hangján beszél szüleivel.

Az írásban meg kell különböztetnünk az önhangsúlyozás; a társadalom felé fordulás; és a tőle való elfordulás jeleit.

Aki tudatában van saját értékének, vezetői készségének, aki megszokta az ünnepeztetést, aki vezetéshez szokott, valóban ilyen képességei is vannak, az nagy betűkkel ír. Előfordul az is, hogy ezek a középbetűk akkorák, mint a hosszú betűk. Ked-

vezőtlen esetben ez nagyzási mániát jelent, vagy zsarnoki hajlamot, kasáskodást. A primitív emberek és a gyermekek is nagy betűvel írnak.

Kis betűs írást használ a szerény, visszavonult ember, aki tárgyilagos önmagával szemben, illetve inkább kevesebbet gondol magáról, vagy pláne bizonyos kisebbrendűségi tudat fejlődött ki benne vagy azért, mert sok kudarc érte, vagy azért mert gátlásai vannak. De kis betűvel ír a kicsinyes, szűkkeblű, pedáns ember is. Hasonlóképpen a fukar, meg a kis életkörülményekhez szokott ember is.

Figyelembe kell venni a helyet is, amire írni kell. Ha egy nagy betűvel író embernek kis helyre kell sokat írni, akkor kénytelen kisebbíteni a betűit. Az ilyen eleinte nagy betűvel kezd, csak később lesznek a betűi kisebbek, mert egyre jobban fog ki a helyből. Az ilyenről azt mondjuk, hogy tud alkalmazkodni, de csak a körülmények kényszerítő hatása alatt. Akik előrelátóbbak és alkalmazkodóképességük nagyobb, azok már az elején kisebb betűvel kezdik az írást. A kevésbé alkalmazkodni tudók az u.n. "erős egyéniségek" nem tudnak kis írásfelületen elférni.

Nagyon érdekesen figyelhető ez meg a tanulóknál. Ugyanazzal a szöveggel az egyik tanuló teleír egy egész oldalt, míg a másik csak feléig ér.

A kötöttség is jellemzője szokott lenni az aktív vezetőszerepet játszó egyén irásának. Viszont kedvezőtlen esetben felületességet, lelkiismeretlenséget szokott a kötöttség jelenteni. Ha ugyanilyen írás cikornyákkal van egybekötve, akkor szószátyár, nagyzóló, széhámoskodó emberrel van dolgunk.

A szárkülömbözetnek itt is van szerepe. Különösen a nagy kezdőbetűknél a mondat elején. Magas kezdőbetűvel író emberben nagy az öntudat, önhangsúlyozás, esetleg gőg és nagyravágás.

Minél nagyobb betűkkel ír valaki, annál nagyobb az illető tevékenységi ösztöne. A külvilágban agilis, lendületes, lelkes ember. Ugyanezek a jegyek alacsonyabb színvonalon, kötekedő, izgága embert jelentenek.

Minél teltebbek a felső száraz, és minél magasabb színvonalu írásban találjuk meg ezeket, annál nemesebben, idealisabban gondolkozó emberről van szó, aki nem szereti a közöniséget, a durvát. A vágyait is inkább a képzeletben éli ki.

Ha az alsó száraz hosszabbak, akkor gyakorlatias, reális gondolkozásu emberre van dolgunk.

Az írás dültségének is fontos jelentése van. Kisebbségi tanulóknál a dültség nem szokott egyenletes lenni, még ugyanabban a szóban sem.

A jobbra dülő betűk a külvilághoz való közeledést jelentik. Tehát a társaságot szereti az illető, hajlama van az önzetlenségre, segítő készségű, barátkozó természetű. Kedvezőtlen esetben üressélelkűséget, unalmat, önmagától való menekülést, pazarlást jelent.

A balra dült írás viszont elfordulást jelent a világtól, befelé fordulást, általában az előbbi tulajdonságok ellentétjét.

A mesterkélt írás is tulajdonképpen a társadalommal szemben való állásfoglalást jelenti: el akarja az illető a saját egyéniségét titkolni. Esetleg képmutatást, szélhámoságot is jelent.

Vannak, akik többféleképpen tudnak írni. Pl. nevüket írják többféleképpen. Ezeknek egyénisége semmiképpen nem mondható szilárdnak. Legjobb esetben kialakulatlanak mondható. Ezt állíthatjuk a tanulóknál. Ha azonban a felnőtteknél fordul elő, akkor színészkedő, képmutató, nem egyenes jellemre kell következ-

Quamodō se erga captivos Hispani
Hogyan viselkedett a hispaniai
Lipio se clementer gessit: captiv

a.)

nem tudom, hogy minden
a régóta fennálló gyűlölet
eszevesztésének az érve
gyan tört ki most, a mi

b.)

Hövelkerék a pustulás, bíró
benül, vagy az uralkodó eselét
irók ugyanis mindkettőt is
mindazon pustulásokról

c.

11. ábra.

tetnünk. Kifejezhet szeszélyességet, erős kedélybeli befolyásolhatóságot is. Ez legtöbbször lányoknál fordul elő. Általában a lányok írása sokkal változatosabb.

11. ábra.

Külső benyomás.

Alsó osztályos korában mosolygós, gyermekded kedélyű és gondolkodású fiú volt. Modora, viselkedése készsége, kedves.

Tanulmányaiban elérte a jelesrendűséget is. Felső korában azonban elég nagyott hanyatlott. Modora már nem volt olyan sima, egész egyéniségében sok ellenszenves vonás nyilvánult meg. Dacos, komor fiú lett. Termete erősen megnyult, arcvonásai is nyersak lettek, hanghordozásában gyakran belevegyült a dacosság. Ezek a jelenségek hamarosan kellemetlenül befolyásolták a róla alkotott véleményt. Az ember érezte, hogy ebben a fiúban nagy változás mehetett végbe, de nem lehetett megállapítani az okát.

A nyolcadikos fiúnál ez a helyzet kissé javult, új-mosolygósabb lett és készségesebb is, de koránt sem a régi.

Az átalakulás erősen és gyökeresen látszott.

Írásellenzés.

Az a írást használta a fiú nagyjából egészen a negyedikig. A betűk állanak. Egyenletes nagyságot mutatnak a középbetűk, az alsó és felső szárok arányosak, nagyobb kilengést nem mutatnak. Önállóan, mások támaszára szoruló, egyébként nyugodt, egyenletes kedélyű fiú.

Nem úgy azonban a b írásban, ahol a betűket erősen balra dönti. Idegesen alkapott t áthuzások, egyenlőtlen betűk, hullámzó sorok jellemzik. Az egész íráson nyugtalanság, a külső világgal szembehelyezkedés, majdnem dac. látható. Bizonyítja ezt még a felfelé való hegyesedés és a fedővonalak használata. Figyeljük meg pl. a gyűlöl szóban az első szótag megnagyobbodását. A kamaszkorban az a jelensége ez, amikor a fiú bizalmatlan lesz a felnőttekkel szemben, akik őt akadályozzák egyéniségének szabad megnyilvánulásában. Kénytelen külsőleg alkalmazkodni, de belül dacol.

Ez a folytonos alkalmazkodási kényszer még jobban látszik a c íráson, nyolcadikos korából. Ez már eléggé fonalas vonalvezetést mutat. Ugyanakkor azonban saját akaratának érvényesítési vágya arra ösztönzi, hogy amikor csak lehet, akár titkon is érvényt szerezzen akaratának. Meglátszik ez a szóvégi betűk megnagyobbodásán, pl. pusztulás.

Köbben az írásban is ugyanazok az ideges elránátások, hegyesedések vannak, mint az előbbi írásban, amely hatodikos korából származik. Különösebb szellemi emelkedést nem mutat ez az írás, de a szállongó t áthuzások magasabbra törést, nagyravágyást árulnak el.

Az íráselemzés ennél a fiúnál bizonyos világosságot derített egyénisége illetően alakulására, annak okára.

A család csendes visszavonultságban élt, a békés csendet szerették a szülők és testvérek. A fiú ezzel szemben szabaddabb élet után vágyott és ezt nehezen tudta otthon elérni. Terhesnek érezte az otthoni családi élet légkörét és akadállynak tekintette egyéni hajlamai kibontakozásában. Viszont másrészt a kegyelet és a szülői tisztelet gátolta abban, hogy keményebben ki-

Elfordultam, is kirellem
a kőmnyben. Nem birham ki máskepe
be talált ez a megrázó eset, hogy ez az
milyen súlyos az eset, és azt is tudja
öröi vannak hátra, nem a betegségek
szal, is folyton az a gondos, ami eddigi
a családját fenntartotta.

a,

Ysten iránti szeretete az alapja
kísérletnek, amely benne él. Mind
jithatatlannak, mint akaratát látja, ami
még mindig hiába is tesz akármik. Rend

b.

12. ábra.

fejezésre juttassa ezt. Ezért aztán csak belül fejlődött ki bizonyos dacosság, amely néha valószínűleg szüleiével szemben is megnyilvánult éppen úgy, mint tanáraival szemben is.

Lehet, hogy az egyetemi évek felszabadultsága, hajlamainak megfelelő tanulmányok kissé helyre állítják nála az egyensúlyt.

12. ábra.

Külső benyomás.

Erős növéssű, meglehetősen markáns - rovonású lány. Fellépése nyugodt, tartózkodó, modora barátságos, kedves. Kiseb-
sebb korában közeledőbb természetű volt. Egész külső fellépése nem árul el semmi különösebb lejjemvonást.

Jóllehet abban a korban, amelyből ez az írás is származik, vagyis a tizenhatodik év, a lányok öntudatosabbak szoktak lenni, mint a fiúk, mégis, amíg iskolába járnak, az iskolai gondok lezokolták foglalkozni őket, tehát a nagylányos öntudat is egy kissé háttérbe szorul. Legalább is az iskolában.

Írásának vizsgálatát határozottan meglepetést hozott.

Íráselemzés.

Mind a két írás az övé és csak egy hónapi időköz választja el egymástól.

Az a ábrán még látjuk a tipikus iskoláslányt, aki-
nek legnagyobb gondja az iskola. Érzelmek természetesen nyilvánulnak meg. Nem nagyon ér rá gondolni a külső csinosításra. Betűi a szavégeken legtöbbször kisebbednek. Ez szerénységet, alkalmazkodóképességet jelent.

A b ábra már egészen más lányt mutat. Öntudatos, ma-

gabizó nőt. Ezt látjuk a középbetűk nagyságából. Az írás rendezebb, formásabb, tehát vigyáz a külső csinosaságra. Most már társasági lány akar lenni, megkívánja, hogy a társaságban ő legyen a központ. A t betűket most már nem az alján húzza át, mint az előbbi írásban legtöbbször tette, hanem felül. Mintegy ezzel is jelezni akarja, hogy most már kiemelkedett az iskolás állapotból. Bár még mindig iskolába jár /hiszen az írásminták dolozatfüzetéből/ származnak/, mégis már felnőttek közé számítják, és diplomás emberek udvarolnak neki.

Ennek megfelelően változott külső viselkedése is. Tartózkodóbb lett, mintegy várva, hogy őhöz közeledjenek az emberek.

Ez az írásforma azonban, mivel még nem gyakorolta be, nem marad még állandó, hanem a régi írás vissza-visszatér. Különösen akkor, amikor szünetnie kell és nem ér rá nagylány mivoltára gondolni, hanem az iskolás gondok elnyomják ezt a nagylányos öntudatot. Otthon, ahol ezt az öntudatot jobban tudja érvényesíteni, ezt a nagylányos írást használja.

Ezt az írásmintát nem a személyiség fejlődésének bemutatására hoztam fel, hanem csupán annak az illusztrálására, hogy a lányok milyen nagy ellentéteket tudnak felmutatni írásukban egészen rövid idő lefírása alatt, másrészt milyen pregnánsan nyilvánul meg a nagylányos tetszenivágyás és a társadalomba való beilleszkedés ugyanakkor, amikor iskolásmivolta még a társadalmi életből való visszavonulásra kötelezná.

Ez persze még nem ilyen általános és nem ilyen kirívó, mint jelen példában.

Érdemes volna ilyen irányú grafológiai tanulmányokat is folytatni a leányiskolákban.

Összefoglalás.

A közölt írásanyagból láthatjuk, hogy a középiskolai tanulók jellemének megismerésében, vagy szabatosabban, jellemné illetve személyiséggé való fejlődésének figyelemmel kísérésében nagyon nagy segítségünkre lehet az íráselemzés.

Koránt sem akarjuk azonban tulbecsülni ennek jellem, ill. személyiségmegismerő értékét. Hiszen sok más módszer is rendelkezésre áll a nevelőnek. Meggyőződésünk, hogy a módszernek itt nemcsak a tanuló alapjelleméhez, vagyis az egyéniséghez kell alkalmazkodnia, hanem magának az nevelőnek egyéniségéhez is.

Amint a didaktikában is az oktató egyénisége adja az objektív módszerhez a színezetet, az életközelséget, ugyanugy vagy talán még inkább az egyes tanulók megismerésében is minden nevelőnek saját egyéniségén át kell megtalálni a módszert.

Az objektív módszer á tulságos alkalmazása a didaktikában is csődöt mondott és méginkább így járt a karakterológiában.

Ha meggondoljuk, hogy az íráselemzéshez szinte kényelmesen adva van az anyag a dolgozatfüzetekben, /egész anyagunk ezekből került ki/ márésztt állandó összehasonlítást tehetünk a külső benyomás és az ábalizis eredményei között, akkor el kell ismernünk használhatóságát és elfogadhatóságát.

Azok a kísérletek hogy az osztályfőnök meglátogassa osztályába tartozó összes tanulókat otthonukban, csak nagyon felesleges, sőt könnyen téves ismeretre vezethet. Nem is szólva arról, hogy sokszor kényes hejzetet teremtünk ez által. Condoljunk csak arra, hogy bejelentetlenül megyünk el és szinte vizsgálódva nézünk

körül a családi otthonban. Milyen zavarban lehet némely háziasszony. Ha pedig bejelentjük magunkat, akkor már készülnek rá tehát nem találunk egészen a valóságnak megfelelő helyzetet és tapasztalataink esetleg tévesek lehetnek.

A környezetet igazán a valóságnak megfelelően csak úgy ismerhetjük meg, ha állandóan szemünk előtt van.

Természetesen elég sokat tudhatunk meg a tanuló jellemének alakulására vonatkozólag, ha ismerjük a családi körülményeket, a lakást a körülötte élő többi embereket, tehát a szűkebb és tágabb környezetet. De a látogatások alkalmával nem ismerhetjük meg pl. az otthoni hangnemet, azoknak a hangnemt és gondolkodását, akikkel a tanuló gyakrabban beszélget. Ezek pedig igen fontos tényezők egy-egy jellem alakulásának.

A környezet hangnemt és gondolkodását ugyan az írásból nem tudjuk kiemelni, de meg tudjuk állapítani az egyén lelki beállítottságát, amelyből viszont következtethetünk a környezet esetleges jelenségeivel szemben való reagálására is. Mint ezt a 11. ábránál tettük.

Másik ~~előnye~~ előnye az íráselemzésnek, hogy nem foglal le időt a tanulóval. A különböző tesztek alkalmazása ugyanígy, mint vagy Szondi ösztöndiagnosztikája, ha érdemleges eredményt akarunk elérni, elég sok időt vesznek el a tanulóval.

Harmadik előnye az, hogy észrevétlenül történik. A tanuló ugyanis nem gondol dolgozatírás közben arra, hogy írását ilyen szempontból is vizsgálhatják. Tehát természetesen ír. A tesztek alkalmazásánál viszont már felkeltjük a figyelmét valami előtte érthetetlen dologra, ami nem látszik egészen iskolainak. Talán sejti is, hogy most órála van szó. Ez aztán már elég arra, hogy természetességéből, ha keveset is, de veszítsen.

Mindezekből távol sem akarjuk azt a következtetést levonni, hogy emután minden pedagógusnak értenie kell a grafolo-

giához és azt alkalmaznia. A grafológiához is hajlam kell. Nem akarjuk elvitatni megtanulhatóságát, de másképpen elemez az, aki határozott érdeklődéssel teszi, és aki csak gépiesen, kötelességszerűen, érdeklődés nélkül. Schultze-Naumburg egyenesen művésznak mondja az igazi grafológust. 1.

A grafológia szó említésekor sokan szkeptikusan mosolyognak és gyanús üszmet látnak benne. Ennek oka rendszerint az, hogy sokan a "grafológusok" között olcsó kenyérkereseti forrásnak tekintik és hogy jobban vozzák a közönséget, különböző reklámtrükköket használnak és jóslást ígérnek.

A komoly és tudományos értékelésre számító grafológia az ilyen dolgokat elveti és mindig tárgyilagos ítéletekre törekszik. Ami a jövőre való következtetést illeti, az íráselemzés alapján lehet bizonyos jelenségekből bizonyos következményekre utalni, amelyekre számítani lehet. Így pl. ha valakinek írásában erős érzelmi hullámmódlat látunk és emellett gyenge akarat jeleit, akkor abból könnyen következtethető, hogy az életben sok küzdelemben, csalódásban lesz része és mindig alul fog maradni a küzdelemben. Vagy akinek írásában magas szellemi műveltség és vezetői, uralkodói hajlamokat látunk, annál rémutathatunk nagy jövő lehetőségeire. Azt azonban semmiestre sem olvashatjuk ki az írásból, hogy azt valóban el is fogja érni, vagy hogy ilyen és ilyen körülmények miatt korán fog meghalni és a vezetői pozíciót nem fogja elérni.

Talán végső következtetésnek mondhatjuk, hogy aki-ben érdeklődés van a grafológia iránt, az hasznosan tudja felhasználni pedagógiájában ezt a képességét. Viszont addig, amíg a grafológia, mint komoly szaktudomány belekerül akár az elméleti pedagógia segédtudományai közé, nagyon sok időnek kell elmulnia. Hiszen a grafológiának mint tudománynak is nagyon sokat kell fejlődnie.

Bírálat Török István Bonifác "Középiskolás tanulók személyiségfejlődésének ~~fx~~ vizsgálata az íráselemzés segítségével" c.doktori értekezéséről.

Szerző érdekes,de szerintem meddő feladatra vállalkozott,mikor középiskolai tanulók írása alapján vél beláthatni azok személyiségének fejlődésébe.Egy fejlődő ember legbensőbb,legrejtettebb magvához eljutni ezen az uton igen kétes valami.Török se pusztán erre támaszkodik a bemutatott néhány /10!/ példán,hanem a gyerek egyéb módon szereszhető megismerését is belelátja az írásába.Pl.az 5.sz.példa kapcsán egy II.gimnázista írásából megállapítja,hogy "szeret ábrándozni,de korához képest nagy a szexuális ösztönszükséglete.Szereti,ha pénzhez jut,de nem tudja okosan felhasználni"Nincs az a grafológus,aki ezt csupán az írásból egy 11-12 éves gyerekre tudományos érvennyel meg tudná állapítani.Jelölt azonban maga se veszi észre,hogy ingatag talajon mozog,s részint eleve tudott dolgokra,részint kétes intuiciókra támaszkodik személyiségrajzaiban,amelyek különben igen soványak.Ezt a vézna magot aztán beburkolja karakterológiai és pszichológiai takarókba,hogy tudós mázt kenhessen rá.Elég szorgalmas olvasónak bizonyul e téren,de gyenge kritikusként és még gyengébb szerkesztőnek.Nincs egy eredeti tétéle.

De a dolgozat jó tanárnak mutatja,akit érdekel a gyerek.Kezdeményezését néhány más tanár fiuk és lányok körében tovább folytathatná,s talán egy nagy anyagból majd kijönne valami épkezláb gondolat.Addig Töröknek csak a szorgalma dicséretes és modernkedő munkáját ezért elfogadom szóbeli szigorlat alapjául.

Szeged,1945.augusztus 24.

N Halasykay Tőné